

Tijdschrift

12/3

SEPTEMBER 2012
FEDERATIE KLOKKENVRIENDEN
PRIJS € 7,50

Charles Gretton

Wekkers

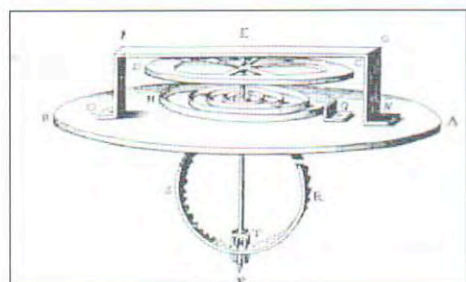
- Museum- en Verenigingsnieuws • Bernard van der Cloesen, deel II
- Instrumenten in Museum Martena • Per ongeluk wekkers verzamelen?
- Silent Electric Clock • Reinier Plomp, autoriteit, auteur en verzamelaar

Te koop gevraagd voor de Collectie Zuylenburgh

*interessante of bijzondere
historische klokken,
uurwerken, barometers,
zonnewijzers of
wetenschappelijke
instrumenten*

Religieuse van Isaac Thuret, de eerst bekende toepassing van de door Christiaan Huygens in 1675 bedachte combinatie van een heen en weer gaande balans met een spiraalveer, waarbij het binnenste einde van de veer is vast gemaakt aan de as van de balans. De klok is te dateren rondom januari/februari 1675. Dit is de laatste aanwinst van de Collectie Zuylenburgh verworven bij antiquairs Mentink & Roest te Ingen.

www.planetariumzuylenburgh.com

De Federatie Klokkenvrienden

is een samenwerkingsverband van:

- Vereniging Vrienden van de Stichting Museum en Archief van Tijdmeetkunde (Klokkenvrienden SMAT - KVS)
- Vereniging Vrienden van het Museum van het Nederlandse Uurwerk
- Stichting Museum van het Nederlandse uurwerk MNU (collectie in Zaanse Schans, Zaandam)
- Dutch Section of the Antiquarian Horological Society (AHS)
- Sectie uurwerkherstellers van de Nederlandse Juweliers- en uurwerkenbranche (NJU)
- Stichting Museum en Archief van Tijdmeetkunde (SMAT)
- Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk (SBT)

Bestuur namens:

E.H. Glasius, *voorzitter a.i.*
W. van der Krogt, *secretaris*
F.P.C. van Gurp, *penningmeester*
drs. R.J.W. Beuker
H. van der Burgt
dr. A.H.M. Kayen
B.M. Hordijk
ir. K. Roscam Abbing
ir. L. Romeyn
C. Tishausser

Vrienden MNU
NJU
Stichting MNU
Klokkenvrienden SMAT
Klokkenvrienden SMAT
SMAT
AHS
SBT
Vrienden MNU

Klokkenvrienden SMAT (KVS)

Secretariaat.: Sj. Folkers
Polderpeil 336
2408 SE Alphen a/d Rijn
0172-574149
e-mail: info@klokkenvrienden.nl
Betalingen: ABN Amro 41.57.18.597
t.n.v. Klokkenvrienden

Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk

Secretariaat: W. van der Krogt
Dorpsstraat 70a
1842 GW Oterleek
072-5346690
willemdkrogt@hetnet.nl
Betalingen: ING nr. 3767920
t.n.v. Vereniging Vrienden MNU

Dutch Section Antiquarian Horological Society (AHS)

Secretariaat: ir. K. Roscam Abbing
Anna van Burenlaan 3
2012 SL Haarlem
023-5292501
e-mail: k.roscamabbing@bccnet.nl

Sectie Uurwerkherstellers Nederlandse Juweliers- en Uurwerkenbranche (NJU)

Secretariaat: Postbus 904
2270 AX Voorburg
Koningin Julianalaan 345
2273 JJ Voorburg
070-3866248

Stichting Museum en Archief van Tijdmeetkunde (SMAT)

Secretariaat: G.J. van Vonderen
Vinklaan 6
5561 TL Riethoven
0497-514487
secremat@gmail.com

Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk (SBT)

Secretariaat: ing. F. van den Boogaard
Amatist 41
1703 AR Heerhugowaard

Stichting Museum van het Nederlandse Uurwerk (MNU)

Kalverringdijk 3
1509 BT Zaandam

Samenstelling TIJDSchrift

Redactie: E. H. Glasius
M.F. Timmer
Advertenties: ir. L. A. A. Romeyn
tel. 0341-254265/romswart@zonnet.nl
Adreswijzigingen: Sj. Folkers, 0172-574149
Druk: Drukkerij WC den Ouden bv
Vormgeving: Van Munster en Bos

De sluitingsdatum van het volgende nummer is:

19 oktober 2012

De verschijningsdatum is: 12 december 2012

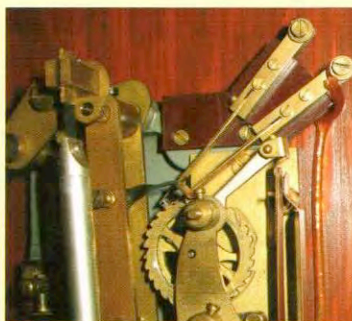
In dit nummer onder andere

pagina 16
Bernard van der Cloesen,
deel II

pagina 21
Reinier Plomp, autoriteit,
auteur en verzamelaar

pagina 25
Silent Electric Clock,
omstreeks 1930

pagina 29 en verder
Museum- en
Verenigingsnieuws

Federatie op internet

Informatie over de opzet van de Federatie Klokkenvrienden en de verenigingen die tezamen de Federatie vormen, is te vinden op:
www.fed-klokkenvrienden.nl

Verantwoordelijkheid redactie

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van artikelen die onder naam worden gepubliceerd. Deze geven alleen de opvattingen van de auteur weer en de verantwoordelijkheid daarvoor berust uitsluitend bij deze auteur.

1647-1726

Charles Gretton

Samen met Dennis Radage werkt de auteur aan langjarig project met als doel leven en vooral werken van de bekende maker Charles Gretton in kaart te brengen. Dit artikel is a.h.w. een voorbeschouwing op het boek dat hopelijk volgend jaar zal verschijnen.

Claypole, een klein dorp in Lincolnshire, Engeland is de plaats waar de Engelse klokkenmaker Charles Gretton in 1647 het levenslicht zag. Hij groeide op in dit plattelandsdorp in een gezin dat niet arm maar ook zeker niet rijk was. Hoe de jonge Charles in aanraking is gekomen met het ambacht 'klokken maken' is niet bekend. Wel is zeker dat hij in 1662, op 15 jarige leeftijd, naar Londen is vertrokken en in juni van dat jaar als leerjongen is aangesteld bij Lionel Wyth. De jonge Charles werd echter direct overgedragen aan Humphrey

Downing. Over deze Humphrey Downing is weinig bekend behalve het feit dat hij gevestigd was in Chancery Lane. Toen Gretton zijn periode als leerjongen begon, was de Engelse klokkenhandel inmiddels enorm aan het groeien en aan verandering onderhevig. Slechts enkele jaren daarvoor was immers de slingerklok in Engeland geïntroduceerd. De meest turbulente jaren moesten voor Londen echter nog komen.

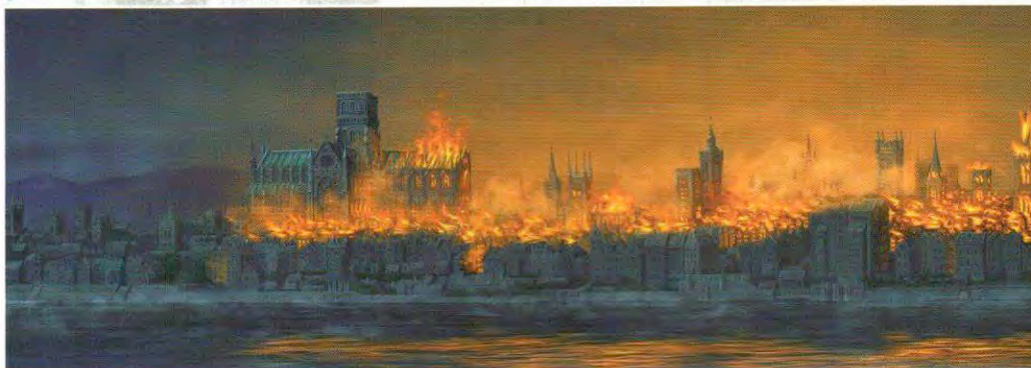
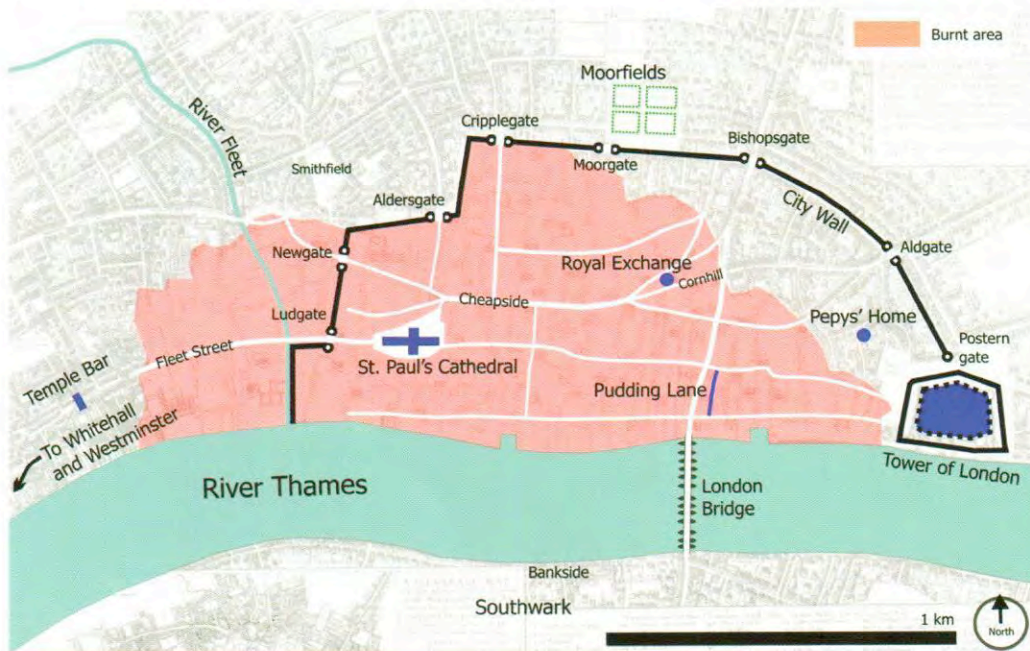
Rumoerige tijd

De grote stad Londen moet op de 15 jarige plattelandjongen een geweldige

indruk gemaakt hebben en het zal hem de nodige tijd gekost hebben om z'n draai te vinden. Drie jaar nadat Gretton in Londen aangekomen was, brak de pest uit en in een jaar tijd stierf ruim één vijfde van de bevolking van Londen. De gevolgen van de pest waren goed en wel over toen er in de nacht van 2 september van het volgend jaar (1666) in het centrum van Londen brand uit brak.

Bekend is het verhaal over de reactie van burgemeester van Londen die gewekt werd met de mededeling dat er brand uitgebroken was: "Pish! A woman might piss it out!". Dit bleek echter niet het geval. Toen de brand vier dagen en nachten later was uitgewoed, kon de schade opgemaakt worden en bleek dat 80% van de 'City of London' was verwoest. 13.000 huizen, 89 kerken, 44 gildehuizen, Londen's Guildhall, de Royal Exchange en de St. Paul's werden door het vuur verteerd. *Afbeelding 1* geeft een idee van de omvang van de brand (het roze deel werd door de brand verwoest).

De jonge Gretton en zijn meester hadden echter geluk, het vuur werd slechts 1 huizenblok voor de werkplaats van de meester gestopt en deze bleef zo gespaard. De herbouw van het verwoeste gebied heeft zeker tot 1670 geduurd. Bijkomend voordeel was echter

Afbeelding 1: Artist impression van de 'Great Fire of London' met een kaart die aangeeft welk deel van the City door de brand verwoest werd. (Impression door Andreas Resch).

Afbeelding 2: Zeer vroege 'basket top' tafelklok van Gretton.

Afbeelding 4: Uurwerk van een tafelklok met kwartierslagwerk.

Afbeelding 3: Tafelklok met alleen gaand werk zonder repetitie.

Afbeelding 5: Een later werk van Gretton, met aparte wijzer voor verstelling van de slinger.

wel dat toen Charles Gretton zich enkele jaren later in het door brand verwoeste Fleet Street vestigde, hij een relatief nieuw onderkomen betrok.

Zelfstandig klokkenmaker

De markt voor luxe goederen zoals klokken en horloges in Londen had door de pest en de brand een enorme klap gekregen. Tegen de tijd dat Gretton voor zichzelf begon, was de markt echter weer behoorlijk opgekrabbeld en was de vraag naar luxe goederen groot en het aanbod vakmensen waarschijnlijk een stuk kleiner. Economisch goede tijden dus voor een klokkenmaker om te starten met een eigen werkplaats. De archieven van de Clockmakers Company geven aan dat Charles Gretton op 3 juni 1672 zijn vrijheid binnen het gilde verkreeg en als zelfstandig klokkenmaker met werkplaats en

leerjongens zijn vak mocht gaan uitoefenen.

Gretton en zijn werk

Charles Gretton heeft allerlei soorten klokken gemaakt, tafelklokken, staande klokken, lantaarnklokken en niet in de laatste plaats horloges. In totaal zijn er momenteel 142 werken van Gretton bij de auteur bekend:

- 44 tafelklokken
- 65 staande klokken
- 4 lantaarnklokken
- 29 horloges

Deze overgebleven producten uit het lange werkzame leven van Charles Gretton dat maar liefst 54 jaar duurde, geven een verkeerd beeld van de verhouding van producten die zijn werkplaats voortgebracht heeft. Zoals ook van andere makers, werkzaam in dezelfde periode in

Londen, bekend is, heeft Gretton verreweg het meest horloges vervaardigd. Aangezien Gretton zijn horloges al vrij vroeg is gaan nummeren, denken we te weten dat Gretton ongeveer 2280 horloges gemaakt en/of verkocht moet hebben. Het totaal aantal klokken dat Gretton heeft gemaakt, ligt een stuk lager en zal vermoedelijk ergens tussen de 300 en 500 stuks bedragen. Het overlevingspercentage van een horloge is immers veel kleiner dan dat van een klok.

Een opmerking bij bovenstaande is dat ook al in die tijd voor zowel klokken als horloges, grote delen standaard ingekocht werden. De klokkenmaker gaf er vaak z'n eigen draai en de finishing touch aan om het product vervolgens te signeren en onder zijn naam te verkopen.

Tafelklokken

Charles Gretton heeft vele soorten tafelklokken gemaakt; grote verschillen in uiterlijk maar ook verschillen in techniek. Over het algemeen genomen is de kwaliteit van Charles Gretton zijn werk goed en constant te noemen. Een grote vernieuwer was hij echter niet.

Afbeelding 2 laat een vroege tafelklok van Gretton zien, gemaakt in de periode 1675-1680. De kast heeft een relatief kleine 'basket' hetgeen slechts voorkwam bij het ontstaan van dit model kast. Ook het handvat is van een vroege vorm. Het slagwerk heeft nog een sluitschijf en de klok heeft nog geen repetitie.

De klok weergegeven in afbeelding 3 is een ongebruikelijke klok. Zoals te zien in de afbeelding heeft de klok alleen gaand werk en normaal gesproken hebben klokken met alleen gaand werk een repetitie om de uren en eventueel de kwartieren hoorbaar te maken. Deze klok heeft dat echter niet en lijkt het ook nooit gehad te hebben, het uurwerk is opmerkelijk leeg. Deze klok is te dateren in de periode 1695-1700.

Afbeelding 4 laat het uurwerk zien van een tafelklok met kwartierslagwerk, de kast van deze klok is gefineerd met ebbenhout en heeft een zilveren basket-top en zilveren beslag. Dit is één van de weinige klokken van Charles Gretton die te zien is voor het publiek, hij behoort tot de vaste collectie van het Victoria & Albert Museum.

Als laatste tafelklok een laat werk van Gretton (afbeelding 5). De klok is te dateren in de periode 1715-1720. De klok heeft gaand en slagwerk, kwartierrepetitie op 6 bellen en heeft een wijzer om de

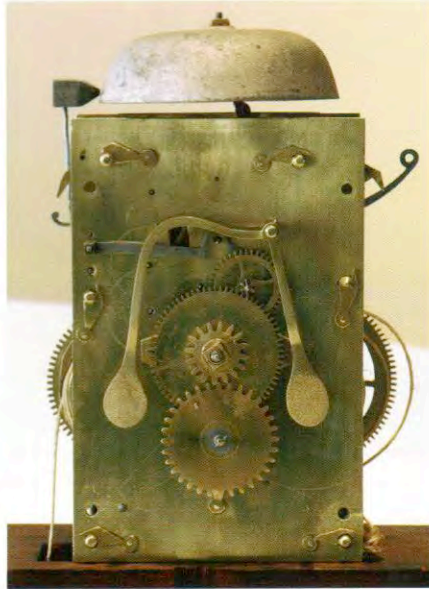

Afbeelding 6: Vroege staande klok van Gretton, zeer smalle cijferring.

lengte van de slinger mee af te stellen (de bovenste ring op de wijzerplaat).

Staande klokken

Ook staande klokken van Gretton zijn er in alle soorten en maten. De klok in

Afbeelding 7: Voorzijde van het gelatchedde uurwerk van de staande klok van afbeelding 6.

Afbeelding 8: Twee staande klokken van Gretton, rechts een miniatuur exemplaar.

afbeelding 6 is een prachtig en vroeg exemplaar, uitgevoerd in walnoten hout en de verhoudingen van de klok zijn volledig in harmonie. Afbeelding 7 laat de voorzijde van het uurwerk met het wijzerwerk zien. Hier is te zien dat de klok

Afbeelding 9: Een staande klok waarvan de kast volledig bedekt is met marquetry.

'bold & shutter maintaining power' heeft, een mechanisme dat er voor zorgt dat het grondrad van het gaande werk op spanning blijft wanneer de klok wordt opgewonden. Deze klok is gemaakt in de periode 1675-1680.

Afbeelding 10: Zeer vroeg horloge van Gretton.

Opmerkelijk is de rechter klok in afbeelding 8 te noemen, een zogenaamde miniatuur staande klok. Ter vergelijking is deze miniatuur klok naast een normaal formaat klok gezet (ook van Gretton). De klok is slechts 1,72m hoog en heeft alleen gaand werk. De klok heeft zowel vroege als latere kenmerken hetgeen het moeilijk maakt de klok te dateren. Een datering 1685-1690 lijkt aannemelijk. De kast van de klok in afbeelding 9 laat een voorbeeld van volledige ontwikkelde marqueterie zien, vrijwel elk deel van de kast is ingelegd met florale motieven. Datering 1700-1705.

Horloges

Van de vele horloges die Gretton gemaakt heeft, hebben een relatief klein aantal voorbeelden de eeuwen maar overleefd.

Afbeelding 11: De achterzijde van het uurwerk van het horloge uit afbeelding 10, met secondewijzer.

De afbeeldingen 10 en 11 laten een vroeg horloge zien. Het uurwerk heeft nog geen balansveer en vreemd genoeg een secondewijzer aan de achterzijde van het horloge. Het wormwiel om de veer op spanning te zetten zit bij deze vroege horloges nog op de achter-platine van het uurwerk gemonteerd. Vermoedelijk is dit het vroegste werk van Gretton wat bij de auteur bekend is, te dateren tussen 1672 en 1675.

Het exemplaar van de afbeeldingen 12 en 13 laten een horloge zien dat gemaakt is tussen 1690 en 1695. Het horloge is op vrijwel alle grotere delen genummerd met het nummer 808. Gretton is vermoedelijk net als Tompion (zijn overbuurman) al vrij vroeg begonnen met het nummeren van zijn horloges.

Publicatie

Het in dit artikel beschreven werk is slechts een klein deel van de grote hoe-

Afbeelding 12: Horloge van Gretton met genummerde onderdelen.

Afbeelding 13: Zijaanzicht van het uurwerk van het horloge uit afbeelding 12.

veelheid informatie die inmiddels bij elkaar gezocht is door de auteur en zijn compagnon Dennis Radage. Het is een project dat inmiddels al weer bijna 5 jaar loopt en als doel heeft om al deze informatie te verwerken en te presenteren in boekvorm. Momenteel is het zoeken naar klokken gesigneerd door Gretton afgesloten en wordt er hard gewerkt aan het schrijven van tekst en bewerken van foto's. Hoe en wanneer het boek uitgegeven gaat worden, is nog niet bekend maar we hopen in 2013 zover te zijn.

Advertentietarieven

Bij eenmalige plaatsing
1/1 pagina € 195
1/2 pagina € 145

Bij 4 plaatsingen
1/1 pagina € 245
1/2 pagina € 195

Voor achterkant omslag en binnenzijde omslag gelden afwijkende tarieven.

Friederichs, uw partner in winkel en werkplaats.

FRIEDERICHS BV

HORLOGE & KLOK
FOURNITUREN

TOSHIBA BATTERIJEN

ESA RUILUURWERKEN

GOUD & ZILVER
FOURNITUREN

GEREEDSCHAPPEN
& MACHINES o.a.

ELMA
BERGEON
METTLER
GREINER-VIBROGRAF
HERAEUS
RENFERT
ETIC
MULTIFIX
WALDMAN

WEKKERS, KLOKKEN
& HORLOGES o.a.

KIENZLE
PETER
ESGE
SCHMECKENBECHER
HANHART
EUROPA
ELITE
SCHMID-SCHLENKER
BARIGO
CLAUDIO CALLI

HAGERTY
ONDERHOUDS-
MIDDELEN VOOR
GOUD EN ZILVER

Stand Jaarbeurs
Beatrixgebouw 2E 515.
Tel.: (030) 2941501
Fax: (030) 2944214

Nijverheidsweg 15,
Postbus 16,
2100 AA Heemstede
Tel.: (023) 5232723
Fax: (023) 5232740

Restauratie atelier RENATE E. POSTMA

- ❖ Schilderrestauratie aan wijzerplaten en kasten
- ❖ Marmer, hout en schildpad imitaties
- ❖ Achterglas schildering
- ❖ Alle soorten bladgoud vergulding
- ❖ Sierlood restauratie
- ❖ Gravering en Goudsmidswerk

Bezoekadres: Wijkamplaan 48 3742WS Baarn 035 5421802
renate.postma@zonnet.nl
www.goedrestaureren.nl

**FULL-TIME
STUDY**

**WEST DEAN
COLLEGE**

CONSERVATION RESTORATION OF CLOCKS Full-time specialist Diplomas

Graduate, Postgraduate Diplomas in Conservation of Clocks
(University of Sussex award)

Leading to MA Conservation Studies (University of Sussex award)

Conservation - Restoration of Clocks
(West Dean College award)

Professional Development Diplomas in Clock Conservation or Making
(West Dean College award)

8:1 student to staff ratio

High level of personal tuition

Practical hands-on bench skills

Up to 100% bursaries and scholarships
may be available on tuition fees

Open Day Saturday 10 November

FOR FURTHER INFORMATION
+44 (0)1243 818 208
diplomas@westdean.org.uk

West Dean College
West Dean, Chichester,
West Sussex, PO18 0QZ,
England
www.westdean.org.uk/clocks

Waarom gaat iemand wekkers verzamelen?

Per ongeluk?

Het antwoord op bovenstaande vraag luidt: min of meer, en dan nog alleen wekkers van een merk. De oorsprong daarvan ligt in het feit dat de wekkers van het merk Kienzle (afb.1) reeds heel lang bestonden vanaf rond 1883 en vaak voor reparatie werden aangeboden, omdat het kwalitatief een goede wekker was.

 Arjan Barnard

Toen ik rond mijn 15e jaar in 1972 belangstelling voor het uurwerkmakersvak begon te krijgen, keek ik bij mijn vader in de werkplaats als hij klokken en wekkers repareerde. Uiteraard ging je zelf ook sleutelen en daarvoor kreeg je een oude wekker aangereikt, in dit geval bij toeval een van

afb. 1 Logo Kienzle.

het merk Kienzle. Want een wekker uurwerk heeft geen waarde, daar kun je weinig aan verprutsen.

De wekker wordt in het algemeen als een minderwaardig uurwerkproduct gezien.

Vanwege massaproductie? Of zit er bijvoorbeeld achter, dat de wekker synoniem staat voor het nare gevoel van het moment van opstaan terwijl je eigenlijk, tegen beter weten in, nog wilt blijven liggen: die rotwekker... dwingt mij...

Toch ging ik verzamelen en ik bleef dat veertig jaar doen. (afb. 2). Ter gelegenheid daarvan hield ik een kleine tentoonstelling in eigen huis. De 25 jarige zoon van een

van mijn gasten vroeg belangstellend, hoe lang loopt een wekker? Moet je die dan elke dag opwinden? Iemand van de digitale generatie heeft, geen idee van de werking van een mechanische wekker. Zoiets is toch een signaal om de wekker wat aandacht te geven.

Geen waarde

Door de enorme aantallen waarin ze geproduceerd zijn, hebben wekkers tweedehands vrijwel geen enkele waarde. Het verzamelen met bedragen van enkele gulden, nu euro's per wekker, was geen onoverkomelijke hindernis. (Even dringt zich hier de vergelijking op met de liefhebbers van klassieke auto's. De Volkswagen kever werd in zulke aantallen geproduceerd dat deze als klassieker rond de jaren 80 geen waarde had. Ze werden massaal gesloopt. Tegenwoordig wordt een Volkswagen kever wel gerespecteerd als klassieker). Nu zal dat niet van toepassing zijn op de Kienzle wekker maar een lichte vorm van herwaardering is wel op zijn plaats. Het

leuke is dat wie zich verdiept in de catalogi steeds weer andere modelvarianties ontdekt. Zo breed, dat een algemene verzameling daarvan bijna ondoenlijk wordt. Door specialisatie per model, kan een miniem productieverschil grote gevolgen hebben voor de modelvarianties (kleur, wijzertype,

pootjes) en blijft het verzamelen ook boeien. (Denk aan stempelverschillen bij munten en postzegels). Dat gaat soms zo ver dat het vinden van twee gelijke soms nog bijna moeilijker is dan twee verschillende.

De merknaam Kienzle

De merknaam Kienzle ontstond door een huwelijk. Jacob Kienzle trouwde met een dochter van de familie Schlenker, wier bedrijf al in 1893 162.000 uurwerken per jaar maakte. Wekkerproducenten in heel Duitsland (w.o Junghans,

afb. 3 Vroeg wekkertype.

WIJ WEKKEN
uw aandacht voor
wekkers

De beleefde wekker, die eerst zacht affloopt en dan steeds luider klinkt. Nadat u gewekt bent, zult u opgewekt opstaan.

A. Barnard

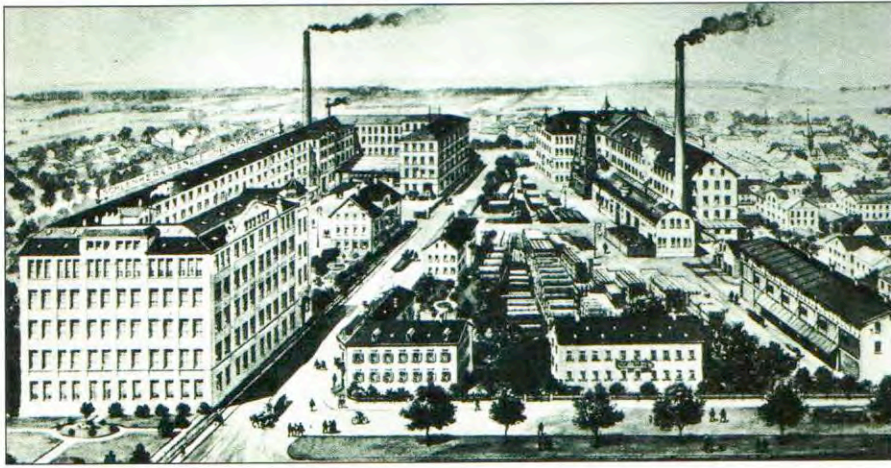
Horlogerie, Goud, Zilver
Oosteinde 13 · Tel. 786
Hardenberg

Diploma Rijksvakschool
Schoonhoven

Ook voor
VERLOVINGSRINGEN
Uw adres

afb. 2 Deel van de advertentie waarin de auteur wekkers aanbeveelt.

Mauthe, Kienzle, Pfeilkreuz) leverden in 1870 jaarlijks al 300.000 wekkers. (afb. 3). In 1897 wordt Jacob Kienzle de

afb. 4 Impressie van de Kienzle fabriek in Schweningen met de voor die tijd (1908) kenmerkende rokende schoorstenen.

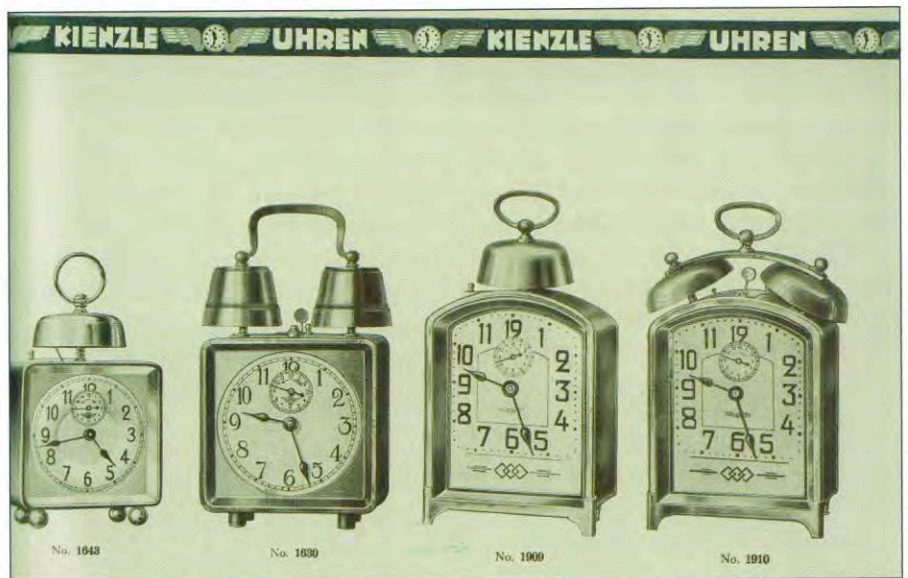
volledige eigenaar en daarmee naamgever van het merk (afb. 4). Hij gaat de productie verder mechaniseren en standaardiseren. Voorbeeld daarvan is de Tam-Tam serie uit 1925. Jacob Kienzle overlijdt op 25 februari 1935 en wordt opgevolgd door zijn zonen.

De catalogus uit 1935 geeft aan dat er toen 15.000 uurwerken per dag gemaakt werden. Stel eens dat daarvan 5.000 uurwerken voor wekkers gebruikt werden dan zou dat betekenen dat er per week 25.000 wekkers gemaakt zijn. Op jaarbasis zijn dat er ruim 1 miljoen. In 1937 werden er in heel Duitsland 4 miljoen wekkers geproduceerd, waarvan twee derde naar het buitenland werden geëxporteerd. Voor een grote producent als Kienzle, met in 1908 al 1700 en in 1922 3.500 werknemers, is dit aantal realistisch. Hoe de productieaantallen zich ontwikkelde richting de Tweede Wereldoorlog is niet geheel duidelijk.

Militaire productie

Voorzichtig zou je kunnen stellen dat tussen 1935-1940 er toch ongeveer 5 miljoen Kienzle wekkers gemaakt moeten zijn. In de oorlog maakt men vrijwel geen civiele producten Kienzle maakt hoofdzakelijk militaire producten, 93% van de productie werd voor militaire doelen gebruikt. Er werden tijdsontstekingen gebouwd en de uurwerkenproductie zakte naar een niveau van 7% van de vooroorlogse aantallen. Door de militaire productie bij Kienzle werd het bedrijf een bedreiging voor de burgerij en Schweningen werd op 2 januari 1945 bij bombardementen zwaar beschadigd. De fabriek echter bleef intact. Van 1945 tot 1948 was er, ter compensatie van oorlogsschade, een verplichte productie voor de geallieerden en

in beslagname en transport van een deel van de machines naar Frankrijk en Engeland. Het opstarten van de productie werd gehinderd door gebrek aan personeel, grondstoffen, energie en voedingsmiddelen voor de werknemers. Vanaf 1949, na de invoering van de

afb. 5 Vier vroege Kienzle wekkers.

D-mark, mag Kienzle weer zelfstandig produceren (vooral wekkers zijn succesvol) en verschijnt de eerste naoorlogse catalogus. In 1954 is de jaarproducties weer boven de 3.000.000 per jaar. Wanneer men in de Flume uurwerkonderdelen catalogus kijkt uit 1957 worden er in Europa nog 28 firma's genoemd die wekkeruurwerken maken in 198 verschillende variaties. Tussen 1950-60 verkopen veel familiesleden geleidelijk hun aandelen aan Buhrle in Zwitserland en Kreidler in Stuttgart. Kort na 1975 verdwijnt het echte karakter van de Kienzle wekker en wordt vervangen door Braziliaanse

“wanproducten” getooid met de merknaam Kienzle. In 1997 gaat het merk Kienzle over naar Highway Holdings, een fabrikant in Hongkong, wekkers worden in China gemaakt.

Wekkervormen

Wanneer in grote stappen een ontwikkeling geschetst moet worden in de uiterlijke vormgeving van de Kienzle wekker, zou deze als volgt beschreven kunnen worden.

Het vroegste model is als een wekker herkenbaar door de duidelijk zichtbare bel of bellen (afb 5). Het heeft een vrij groot messing uurwerk met uitwendig slechts summiere versieringen. Gebouwd als ambachtelijk werkstuk voor mensen die zich de luxe van een apart klokje voor het wakker worden konden permitteren. Vanuit het uurwerk ging er een klepeltje buiten de kast op de bel slaan. De vroegere bellenwekkers waren ook redelijk groot. Bijna elke wekker kon

aan de beugel opgetild worden. Meestal was de beugel scharnierend aangebracht zodat deze ook platgelegd kon worden. Op het moment dat door de verdergaande ontwikkeling van de mechanisatie van de wekker deze voor een groot publiek betaalbaar werd, veranderde ook het hele model.

Reiswekker

Rond 1906 kwam er ook een kleiner versie de zogenaamde reiswekker (afb 6). De ingebouwde bel aan de binnenzijde van het uurwerk moest het geluid voort brengen en het geheel is een beetje geïnspireerd op de reisklokjes zoals deze

afb. 6 Reiswekker, wekkerinstelling via forse, buiten de wijzerplaat uitstekende, wijzer.

in de 19e eeuw gangbaar waren. Een volgende ontwikkeling ontstond rond 1910, de losse bovenbel als geluidsbron werd soms vervangen door gebruik te maken van de achterwand van de wekker en daarmee het hele omhulsel van de wekker als klankkast te gebruiken. Daarmee ontstond er een wat onvriendelijker geluid wat de boodschap van het wakker worden wel duidelijk over bracht.

In de jaren na 1914 werden zeer uitbundige uitingen van vormgeving vervaardigd, groot, pompeus met zeer grote bellen op de bovenzijde. De Eerste Wereldoorlog maakte een einde aan deze uitbundigheid, de fabriek ging voor het leger werken.

Tam-Tam wekker

Een enquête onder de Duitse uurwerk-industrie in 1930 komt tot de conclusie dat er in 1913 vier basistype wekkeruurwerken waren die echter uitwendig in 450 verschillende modellen resulteren. De standaardisatie van uurwerken werd vrij streng vastgehouden. Junghans, de grootste concurrent van Kienzle, producerende kaliber nummer 10 bijna 50 jaar lang ongewijzigd.

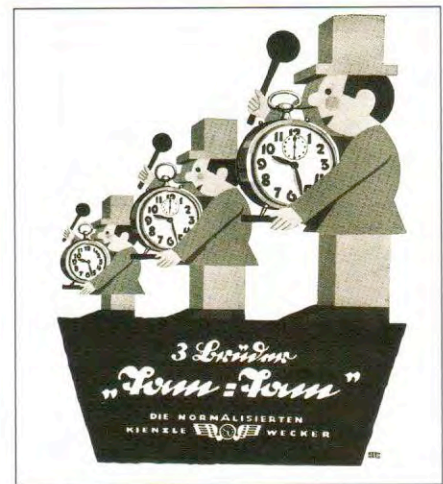
De eerste echte standaardisering van

Kienzle is terug te vinden in de "familie" van de Tam-Tam wekkers, rond 1925 geïntroduceerd (afb. 7). Eerst in drie, later in vier (de vierde was veel kleiner)

afb. 7 Tam-Tam wekker voor reclamebord.

verschillende groottes leverbaar. Voor dit model werd veel reclame gemaakt zelfs met emaille reclameschilden (afb. 8). De Tam-Tam wekker varieerde tussen de 14 en 18 cm diameter. De gangbare wekkers van na de Tweede Wereldoorlog variëren rond de 11 en 12 cm diameter.

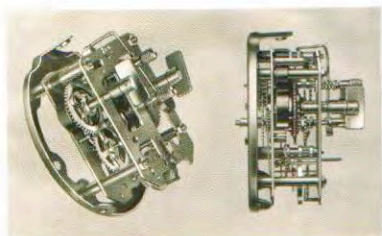
afb. 8 Trommelaars in art deco stijl met Tam-Tam wekkers.

Ijkpunt 1935

Waarom het jaar 1935 aangehouden als ijkpunt? Omdat de fabriekscatalogus voor dat jaar aangeeft dat er een nieuw wekkeruurwerk ontwikkeld is. Het wordt in die catalogus niet als zodanig genoemd, maar gezien de afbeeldingen is het duidelijk dat dit het kaliber 11 is, eerst 11-41 genoemd. Daarmee zitten wij op de basis van de verzameling van de schrijver. De productie van kaliber 11 is rond 1935 begonnen en vermoedelijk tijdelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog

Ijkpunt 1952

De catalogus van 1952, nummer 150, geeft een beeld van wat de fabriek in 1952 kon leveren (afb. 10). Men heeft voortgewerkt op de modellen die net voor de oorlog ontwikkeld waren. Het uurwerk 'type 11' werd opnieuw gebruikt en een aantal modellen van 1936-1939 kwam in 1952 opnieuw voor in de catalogus. Ook heeft men een nieuw model ontwikkeld op basis van een kleine voorganger van voor de oorlog. Dit werd het latere meest bekende model 41/2341. Zelfs het ouderwetse wijzertype van de 41/2301 van voor de oorlog komt nog voor bij twee modellen, gekoppeld aan een oud soort wijzerplaat met volle radium cijfers. In deze catalogus komt ook voor het eerst de goud of zilverkleurige rand voor die rondom de cijfers gebruikt werd om in

No. 864 52 122x12 mm
Mit dem Uhrwerk, Spiegel und Fäden versehen,
mit dem Uhrwerk
Kienzle WKA 1935

afb. 9 Catalogus 1935.

blokjes de minuten aan te geven. Deze rand zal zeer kenmerkend blijven voor het merk Kienzle. Nieuw in de catalogus van 1952 is dat men het duo afloopstelsel als een nieuwtje aankondigt. Het systeem, in 1950 geïntroduceerd, houdt in dat de wekker eerst 15 seconden met minder geluid afloopt om pas daarna voluit de wekfunctie te vervullen.

Opta-modellen

Opvallend is ook dat we voor het eerst de bolvormige goudkleurige pootjes zien, die naar verhouding weinig toegepast zullen worden (afb. 11). In de praktijk blijkt dat ze vrijwel alleen bij model 41/2329 gebruikt worden. Deze in de catalogus afgebeelde voorbeelden zijn dus voor een verzamelaar redelijk zeldzaam. Echter ook heel makkelijk vervalsbaar. Maar wie zal dat nou doen bij een eenvoudige wekker? Kijken we dan naar de catalogus van

afb. 11 Wekker met goudkleurige pootjes.

afb. 10 Catalogus 1952.

1960 nummer 159 dan zien we dat er in de hoeveelheid modellen bij de standaard wekker behoorlijk gesnoeid is. In deze catalogus worden alleen maar de nieuwe Opta modellen getoond in de kleuren die karakteristiek zijn voor eind jaren 50 en begin jaren 60 (afb. 12). Het meest opvallende daarbij is dat dit model is een voortzetting is van de basismodellen van beginjaren 50. Met als belangrijkste kenmerk dat er de vormgeving van begin jaren 60 in te herkennen is. Zowel in kleurgebruik als in variaties in het bedrukken van de wijzerplaat. Wanneer je kleur, wijzer vorm en opdruk variaties beschouwt, kunnen er van het Opta model wel 155 makkelijk herkenbare variaties bestaan.

afb. 12 De Opta wekker.

Toen ik in 1972 voor het eerst aan een Kienzle wekker sleutelde, circuleerden er daarvan toen al miljoenen exemplaren. De oudste exemplaren met het kaliber nummer 11 waren toen al mogelijk 35 jaar oud. Ook de wekkers die net na de Tweede Wereldoorlog geproduceerd zijn, konden rond die tijd al ongeveer 20 jaar oud zijn. Tegenwoordig zijn dit soort kwaliteitsuurwerken bij wekkers niet meer te vinden.

Nog onbewust van details en geschiedenis heb ik verzameld op basis van wekkers met het uurwerk kaliber 11 of 11a. Deze heb ik vervolgens, gespecialiseerd naar de meest voorkomende vormen, nauwkeurig onderzocht op kleine detailverschillen. (Net als bij echte zeldzame oude uurwerken). Het ging daarbij vooral om de verschillende uitvoeringen van de wijzerplaat, met wijzervorm, belettering en opdruk van teksten. Dit gecombineerd met o.a. de verschillende kleuren waarin de wekkers geleverd werden, kan (te) veel verschillende variaties opleveren.

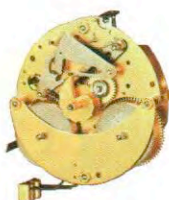
Vanaf rond 1975 wordt er een nieuw type uurwerk gebruikt: de 311 die kleiner en compacter is. De wekkers worden dunner maar zijn wel nog herkenbaar als Duits product. Na de samenvoeging o.a met Peter in 1991, en de fabricage van uurwerken buiten

Duitsland, ben ik als verzamelaar afgehaakt.

v.o.f. van de GEVEL

Fournituren & Gereedschappen

alles voor de uurwerkmaker en restaurateur

■ Fournituren voor
zowel moderne
als antieke klokken

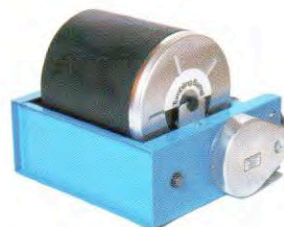
■ groot assortiment
opwindveren

■ gereedschappen en
machines
(o.a. gehele BERGEON assortiment)

■ schoonmaak- en
polijstapparatuur

■ complete uurwerken
van polshorloge tot
staande klok

Zellerstraat 102,
NL 5011 ES Tilburg
Tel. 013 – 4553963
Fax. 013 – 4553225
vofvan.degevel@freeler.nl
www.vofvandegevel.nl

BERGEON

Venema Antiques

IN- EN VERKOOP VAN O.A.:

**KLOKKEN
SCHILDERIJEN
MEUBELEN**

Rijksweg 17
6996 AA Drempt / Holland

Telefoon 0313 - 412537
E-mail: janvenema@planet.nl

Openingstijden:
maandag / vrijdag
9.00 - 18.00 uur
zaterdag
9.00 - 16.00 uur

Herman Horselenberg

restaurator antieke uurwerken

JAN HENKELS

Reparatie - Restauratie

van oude en antieke

uurwerken

JOHN ELLICOTT

Uw kostbare bezit wordt met respect en vakmanschap behandeld.
Ijsseldijk 89, 8194 LC Veessen. Telefoon 0578 - 631783
herman@horselenberg.nl • www.horselenberg.nl

Uurwerkmaker te (vóór 1659-1736) deel II

Begin dit jaar suggereerde Bert Degenaar (Collectie Zuylenburgh) aan Erik Glasius om in TIJDSchrift aandacht te besteden aan de vooraanstaande eind 17e/begin 18e eeuwse maker Bernard van der Cloesen. Dit leidde tot een concept-artikel, maar vervolgens bedachten beiden, dat het goed zou zijn ook Hans van den Ende (Stichting De Oude Tijdwijzer) erbij te betrekken. Na overleg bood Hans zich aan als auteur van een uitgebreider artikel. Zo ontstond een systematisch verhaal waarin aan de hand van illustraties de hele ontwikkeling van Van der Cloesen wordt geschetst. Dit omvangrijke stuk verschijnt in drie delen in TIJDSchrift. Het eerste deel verscheen in juni, het tweede volgt nu, het derde in december.

 Hans van den Ende (met inbreng van Bert Degenaar en Erik Glasius)

Wat is er bewaard gebleven van hetgeen Bernard van der Cloesen vervaardigd heeft? We kunnen dit opdelen in vijf groepen:

- a) Bijzondere opdrachten, eenmalige zaken dus.
- b) "Haagse klokken", d.w.z. wandklokken met een architectonische deur en een met fluweel overtrokken wijzerplaat.

- c) Tafelklokken volgens Engels model met een verguld metalen wijzerplaat.
- d) Staande klokken
- e) Rijtuighorloge.

In het vorige deel is de groep a) besproken, nu volgt b).

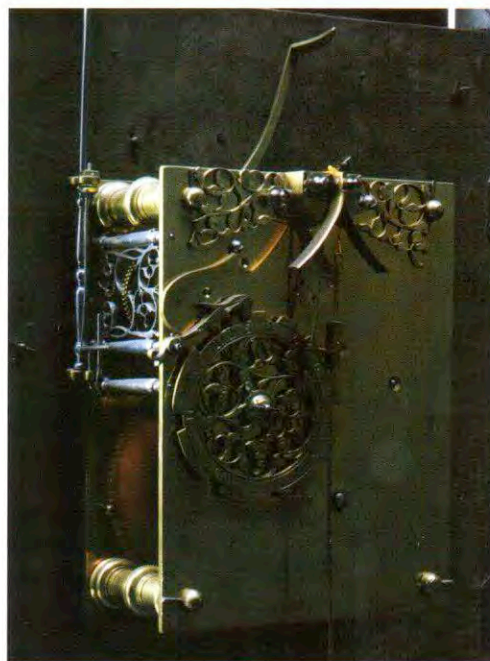
Vier Haagse klokken

Er zijn verschillende Haagse klokken gesigneerd door Bernard van der Cloesen bewaard gebleven.

De vroegste klok is:

4A Deze heeft nog zilveren beslag op de wijzerplaat met in het midden een cartouche met de signatuur en bladertakjes er omheen. In de benedenhoeken gedreven figuurtjes van Mars en Venus. De bovenhoeken worden gevuld met de voor Van der Cloesen karakteristieke engeltjes, hier nog in eenvoudiger vorm dan op de latere klokken. Opvallend is dat ook de wijzers nog van zilver zijn, terwijl de skeletting en het wekkerschijfje al verguld zijn.

4A

's-Gravenhage

De vergulde pootjes hebben het model dat in Frankrijk onder de dure kasten van A.C. Boulle in de mode was, evenals de topvaas van een religieuze. Ongetwijfeld is dit invloed van de Hugenoten die op dat moment naar Den Haag begonnen te emigreren.

Het is zeer wel mogelijk dat oorspronkelijk in het tympan ook nog gedreven en vergulde sierstukjes gezeten hebben.

Het uurwerk loopt 8 dagen en heeft de bijbehorende kleinere sluitschijf, maar slaat nog wel met één slag op het half uur. Een ander overblijfsel uit de periode dat de klokken nog maar 30 uur liepen is de elegante gebogen drukveer op de lichter van de sluitschijf. Op grond van bovenstaande karakteristieken kan de klok gedateerd worden 1680 – 1682.

4B Een Haagse klok voor gebruik in de slaapkamer

De kast heeft een meer klassieke opzet met zuilen met hoge basementen aan de zij-

kanten, zoals dit reeds geruime tijd voor Haagse klokken in de mode was. Hierdoor konden ook de overdadige vergulde repousse ornamenten op de kast achterwege blijven.

Op de wijzerplaat zien we de voor de periode 1680 – 1685 karakteristieke skelet-ring met een signatuur in krulletters hieronder. Ook de de voor Van der Cloesen kenmerkende bazuinblazende engeltjes in de bovenhoeken zijn hier nu aanwezig.

Alles op de wijzerplaat verguld en niet meer van zilver.

Het 8 daagse uurwerk heeft uitsluitend een gaandwerk, dat aangeeft dat het voor plaatsing in de slaapkamer bestemd was. Het uurwerk bezit geen repetitie op aanvraag (trekrepetitie), zoals voor een slaapkamerklok te verwachten zou zijn. Uitsluitend een wekker die op de in Holland gebruikelijke wijze aan de zijkant van de kast is ingebouwd

Het meest opvallende is de datumaanwijzing, waarvan het aandrijftrad naast de

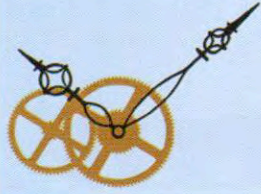
kastsluiting buiten de platines uitsteekt. De datumring heeft een ongebruikelijke uitwendige vertanding met op alle tanden een duidelijk zichtbaar putje, dat voor het uitzetten van de 31 zaagvormige tanden is gebruikt.

Het meest opvallend is dat deze datumring niet van de gebruikelijke geleide rolletjes voorzien is, maar een elegante drukring heeft om de ring op zijn plaats te houden. Door de krulletters op de voorzijde diende het datumvenster iets excentrisch geplaatst te worden om tussen de krullen zichtbaar te zijn.

Datering van de klok omstreeks 1685

4C Een Haagse klok in volle glorie

Met alle vergulde ornamenten die Van der Cloesen toepaste aanwezig. Het meest opvallend is dat de kast niet meer geheel ebben gefineerd is en dus zwart, maar dat ook bruin fineer onder de getorste kolommen en op de zijkant is toegepast. Daarnaast zijn de pootjes niet van zwart hout

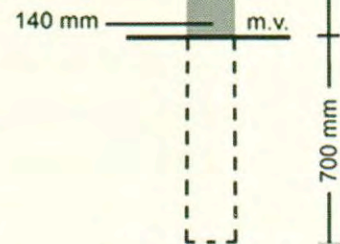
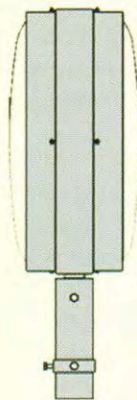
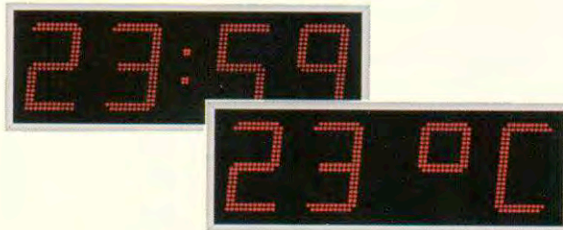
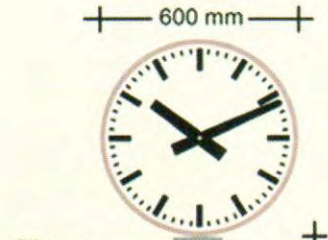
van Os Uurwerken B.V.

Als een uurwerk meer aangeeft dan alleen de tijd .....

Nederlandse Juweliers- en Uurwerkenbranche Erkend

N.J.U.

Openingstijden   maandag gesloten
 dinsdag t/m vrijdag van 9.30 tot 12.30 uur
                                                  13.30 tot 17.30 uur
 zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

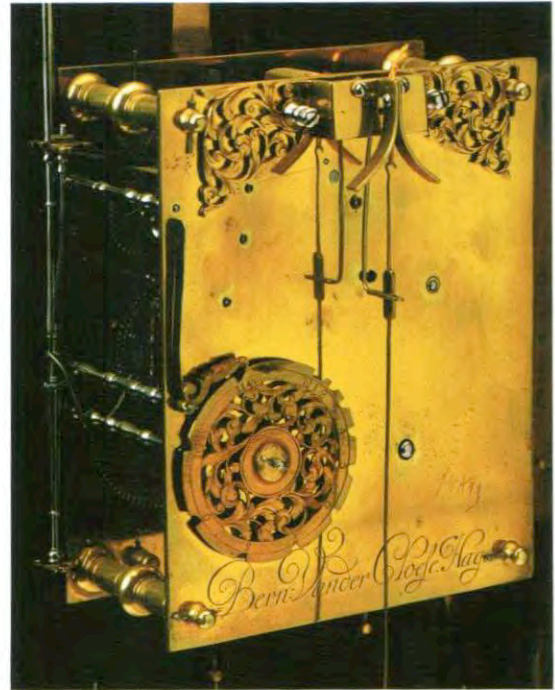
lid N.J.U

**Boulevard klok
 DCF gestuurd**

Bisschopsmolenstraat 235   4876 AM Etten-Leur   Tel. 076-5037822

E-mail adres: van.os.uurwerken@kpnmail.nl   Website: www.buitenklokken.nl

4C

maar van messing en om het evenwicht te bewaren is de topvaas eveneens van verguld messing.

Het uurwerk is geheel in de stijl van de tweede periode van de Haagse klokken. Loopt en slaat een week op één dubbele veertrommel en met fraai versierde bovenkloof en sluitschijf. De klok slaat geen halve uren meer om voldoende kracht te hebben om gedurende een week zowel de gaande als de slagtrein te kunnen aandrijven. De drukveer op de slagwerkuitlichter

is inmiddels gereduceerd tot eenvoudige strip langs de zijkant van de achterplatine. De wekker is onveranderd voor Haagse klokken separaat bovenin de kast aan de III-zijde geplaatst. De stevige messing lichter die boven het uurwerk uitsteekt, dient om de wekker op het op het wekkerschijfje ingestelde tijdstip vrij te geven, zodat deze dan af kan lopen.

Looptijd 8 dagen en datering circa 1685.

Tentoonstelling: Alle tijd voor klokken N.G.Z.K 2010.

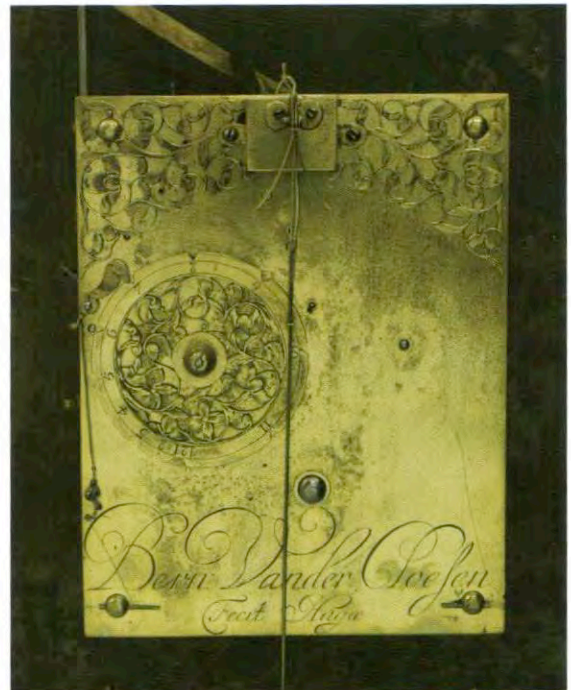
4D Een Haagse klok in een wat grotere kast met weinig beslag

De wijzerplaat identiek aan 4B en 4C, de engeltjes houden nu echter ieder een bloemtak vast.

Het uurwerk is vrijwel identiek aan dat van 4C.

Looptijd 8 dagen en datering circa 1690. Tentoonstelling "Octrooi op de Tijd" Museum Boerhave 1979.

4D

The Decorative Arts Sale

Amsterdam • 2 & 3 October 2012

CHRISTIE'S

Viewing
28 September -
1 October 2012

Contact

Christiaan van Rechteren
cvanrechteren@christies.com
+31 (0)20 5755 963
Christie's Amsterdam

Van de Haagse klokjes naar de religieuses

Reinier Plomp

autoriteit, auteur en verzamelaar

Prof. Reinier Plomp heeft twee keer een nieuw terrein betreden, zowel als verzamelaar als auteur van een standaardwerk. Hij begon met Haagse klokjes, ging zich na de publicatie van zijn boek daarover richten op de restauratie van een buitenplaats, en wijdde zich vele jaren later aan de religieuses.

 Erik Glasius

Na zijn studie aan de TU Delft ging de jonge Reinier Plomp werken bij de toenmalige Rijksverdedigingsorganisatie TNO. Daar bestudeerde hij natuurkundige aspecten van communicatie in lawaaïge omgevingen. Zo werd zijn interesse gewekt voor alles wat met geluid te maken heeft. Om daarover meer te weten te komen, kwam hij ook bij Christiaan Huygens terecht en ging hij diens brieven lezen. Daarin werd o.a. de klokkenmaker Isaac Thuret genoemd. Het toeval wilde dat hij bij een Utrechtse antiquair een klokje van Thuret tegen kwam. Die aankoop leidde tot meer interesse en zo ontstond een verzameling van klokken met veelal grote namen uit de begintijd van het slingeruurwerk.

Plomp: "In die tijd wist vrijwel niemand iets van die vroege uurwerken af. Er was vrijwel geen kennis over hun makers en de rol van Christiaan Huygens. Vergeleken met later waren de prijzen in de zeventiger jaren van de vorige eeuw dus relatief laag, wat voor een beginnende verzamelaar natuurlijk gunstig is."

Haagse weduwe

De onderzoeker kwam in contact met Eugène Stender, destijds een van de weinige gespecialiseerde handelaren in antieke klokken. Hij ging zich intensief in de ontwikkeling van de vroege slingerklokken verdiepen en reisde het hele land af om foto's te maken. Geleidelijk breidde hij zijn verzameling uit met o.a. een staande klok van Thomas Tompion (nr 209), een hood clock van Joseph Norris,

een lantaarn van Fromanteel en een Haags klokje van Severijn Oosterwijk. Dankzij steeds verder reikende contacten kwam hij ook - bij een Haagse weduwe! - een originele klok van Salomon Coster op het spoor en kon die verwerven. Plomp, inmiddels cum laude gepromoveerd en later deeltijd hoogleraar geworden, ging zelf over de vroegste klokken publiceren in *Antiquarian Horology*.

worden de contacten vermeld met Coster als eerste maker van een slingeruurwerk. Vollgraff ontdekte ook het bekende contract tussen Coster en Fromanteel".

Coster klokje

In die tijd kwam opnieuw een Coster klokje op zijn pad, dat echter in slechte staat verkeerde. Dit werd aangekocht door de Amerikaanse verzamelaar Seth

Reinier Plomp heft het glas met andere klokkenkenners en verzamelaars bij de introductie van zijn boek over religieuses in 2009. Op de foto verder antiquair Bert Roest, verzamelaar Hans van den Ende sr en restaurateur Herman Horselenberg.

"Inmiddels wist ik veel van Huygens, vooral dankzij het werk van de wetenschapshistoricus dr. J.A. Vollgraff, die zorgde voor de uitgave van de *Oeuvres complètes de Christiaan Huygens* die over de klokken handelden. In deel XVII

Atwood voor het Time Museum, dat toen in Rockford, Illinois gevestigd was. Na diens dood kwam het via Mario Crijns en dr. Plomp in het MNU. "Over dit klokje is nogal wat discussie geweest, ook in dit TIJDSchrift. In essentie is het

1e periode Engelse balanslantaarn van Peter Closon, circa 1630.

Bolk - Antiques

Klokken
Wapens
Restauraties

Tilburgseweg 19, 5051AA, Goirle

Tel. +31 (0)13 5347943

E-mail: info@bolk-antiques.nl

www.bolk-antiques.nl

M.H. Schreurs, antiquair

RIKSGEDIPLOMEERD UURWERKMAKER
STADSUURWERKMAKER

Catharinastraat 40-42

4811 XJ BREDA

Tel./Fax +31 (0)76 5219024

Geopend:

maandag t/m vrijdag 09.00 tot 18.00 uur en zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

een originele Coster klok maar er zijn delen bij gemaakt.”

Standaardwerk

In 1979 legde dr. Plomp zijn kennis neer in wat sindsdien als een standaardwerk geldt: “Spring-Driven Dutch Pendulum Clocks, 1657-1710.” Hierin worden ruim 130 klokken beschreven of gedocumenteerd. “Voor het eerst werd hierin systematisch de ontwikkeling van de eerste vijftig jaar van het slingeruurwerk belicht en ook is aandacht geschonken aan de snelle verbreiding in Frankrijk waaraan ik later een nieuw boek zou wijden.”

Buitenplaats

Na de publicatie vond Plomp dat zijn werk op dit gebied voltooid was. “Dat is de houding van de wetenschapper: bestuderen, publiceren en dan aan iets nieuws beginnen.” Dat nieuwe had ook met de Nederlandse geschiedenis te maken, maar lag toch op een heel ander terrein. Dr. Plomp en zijn vrouw verwierven de 17e eeuwse buitenplaats ‘Vegtvliet’ in Breukelen en gingen jaren hun energie besteden aan de restauratie en inrichting. “Natuurlijk is de aankoop en restauratie van zo’n mooi oud geheel op zo’n prachtige plek geen goedkope aangelegenheid. Om dat te kunnen financieren, moesten ook de klokken ingezet worden. We besloten afstand te doen van de collectie en werden daarbij geholpen door contacten op een conferentie over Huygens en een tentoonstelling in het Boerhaave museum. De meeste klokken zijn erg goed terecht gekomen. De Coster klok, die ik al noemde, is nu in het Science museum in Londen; de Severijn Oosterwijck en de Tompion gingen naar de familiecollectie die in het boek van Vehmeyer beschreven is.”

Onbekend

Na een aantal jaren vatte dr. Plomp de draad van het klokken verzamelen weer op. Al bij zijn onderzoek naar de vroegste slingerklokken was hem opgevallen dat er over de klokken die rechtstreeks van het Haagse, door Huygens bedachte en Coster uitgevoerde, model waren afgeleid, de Franse religieuses, nog minder bekend was. “Inmiddels waren er wat meer in klokken gespecialiseerde handelaars gekomen, maar ook in die jaren waren er weinig antiquairs die in de boeken doken. Dat zelfde gold voor de verzamelaars. Op dat gebied is nu wel wat veranderd, de huidige verzamelaars, en

ook de handelaars, doen nu veel meer aan studie.”

Wat Plomp vooral opviel, was het vrijwel ontbreken van interesse voor de religieuses in Frankrijk zelf. De kasten van de latere religieuses zijn vaak voorzien van Boulle inlegwerk. Er verschenen wel boeken over Franse meubels en over Boulle zelf maar aan de klokken werd geen aandacht besteed.

Nieuw verzamelgebied

Plomp: “Het standaardwerk van Jean Nerée Ronfort over Charles André Boulle bevat alleen in de inleiding een afbeelding van een vroege staande klok. Dit terwijl uit een ander belangrijk boek, ‘Les Ouv-

in Frankrijk over heeft geschreven.” De enige die wel aandacht aan dit type Franse klok en aan de invloed van Huygens daarop besteedde, was de Amerikaan Winthrop Edey, die zelf een belangrijke collectie religieuses had. “Met hem heb ik destijds interessante en vruchtbare contacten gehad.”

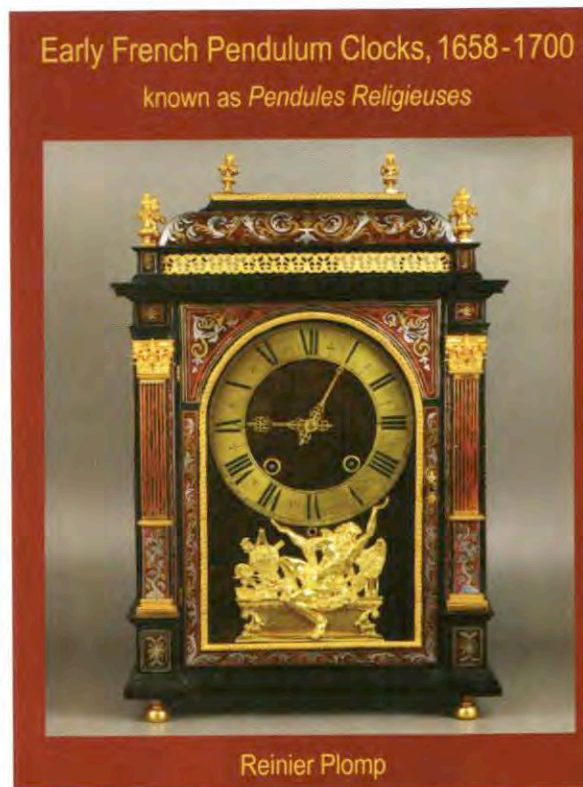
Tweede boek

Om in de ontbrekende kennis te voorzien, liet dr. Plomp in 2009 zijn tweede standaardwerk verschijnen: “Early French Pendulum Clocks, 1658 - 1700 known as *Pendules Religieuses*”. Hij gaf het in eigen beheer uit en bepaalde ook zelf de layout. “Mijn eerste boek is nog steeds verkrijgbaar, wat aangeeft dat het commercieel bepaald geen succes is. Dat geldt voor zo’n werk over religieuses ook, dus besloot ik het maar zelf uit te geven.” Wie beide boeken naast elkaar legt wordt getroffen door de overeenkomsten en verschillen. De gedegenheid van beide studies is gelijk maar het nieuwe boek heeft geprofiteerd van de enorme vooruitgang van het grafische vak sinds 1979, met als resultaat dat de foto’s veel beter zijn en de uitgave geheel in kleur is verzorgd. Er zijn bijna 100 klokken voor gefotografeerd.

Eigen collectie

Aan het boek ligt een uitgebreide studie van veel klokken ten grondslag, een deel daarvan is de inmiddels opgebouwde eigen collectie. “Ik heb nu zelf een goed

overzicht bijeen gebracht van de ontwikkeling, van de eerste exemplaren die vrijwel niet van Haagse klokken zijn te onderscheiden tot de laatsten waarvan de kast in Boulle techniek is uitgevoerd. Nu probeer ik de kwaliteit van mijn verzameling nog verder omhoog te brengen.” Ook de studie laat de inmiddels reeds lang met emeritaat zijnde dr. Plomp (82) niet los. Ik ben van plan de in de loop der tijd verzamelde gegevens over de betekenis van Christiaan Huygens voor de ontwikkeling van klokken en horloges bijeen te brengen in een nieuw boek met opnieuw prachtige foto’s van interessante klokken en horloges.”

Omslag van het standaardwerk over de vroege Franse klokken met slingeruurwerk.

riers du Temps’ van Augarde, blijkt dat Boulle een van de belangrijke leveranciers van kasten voor religieuses was”. De belangstelling voor nieuw onderzoek en een nieuw verzamelgebied was gewekt. “De vroege Hollandse en Engelse klokken waren wel bekend en dus ook veel te duur geworden. Mij bleek echter dat de prijzen voor religieuses, uit dezelfde periode, veel lager waren. Daarbij moet ik wel zeggen dat dit type appelleert aan een ander type verzamelaar dan de Haagse klokken. De uurwerken zijn wat meer standaard en de nadruk ligt op de meer versierde kasten. Juist ook gezien die kasten is het opmerkelijk dat niemand er

CREATIEF UURWERKCENTRUM

EXCLUSIEVE BAROMETERS
EN REPARATIEATELIER

Jacob ten Hoeve

UURWERKEN • BAROMETERS

Midstraat 37, 8501 AD Joure
Telefoon 0513-413339 • Fax 0513-412248

E-mail: info@jactenhoeve.nl

Internet: www.jactenhoeve.nl

Melenhorst Antiek

Rijksstraatweg 167
7391 ML Twello
Tel 0571-273951

Zie onze uitgebreide website:
www.melenhorst-antiek.nl

Tafelklok
Jan Heyer – Amsterdam
Datering: ca. 1740

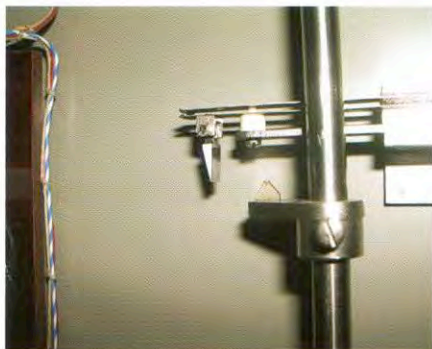
In dienst van de British Telephone Company, omstreeks 1930

Silent Electric Clock

Deze Silent Electric Clock werkt volgens het principe van Mattheus Hipp. (Hipp Toggle). Mattheus Hipp zou (tijdens een treinreis!) rond 1840 dit principe hebben ontwikkeld. In 1842 werd het door hem al toegepast, pas in 1869 werd patent aangevraagd. Hij was directeur van de beroemde klokkenmakersschool in Furtwangen, later ging hij naar Zwitserland, waar hij onder andere astronomische reguleurs fabriceerde, ook met de Hipp Toggle.

 Laurens Beerendonk

George Benet Bowell werkte als elektricien bij het orgelbedrijf van Robert Hope-Jones. De broer van Robert was Frank Hope-Jones. Frank was geïnteresseerd in klokken. George en Frank bezochten in 1884 een tentoonstelling over klokken, ze werden beiden enthousiast over de toepassing

Afbeelding 1 - Hipp Toggle (Favag).

van elektriciteit in tijdmeting. Deze samenwerking leidde tot het Synchronome systeem, met een groot commercieel succes. Frank Hope Jones was een gehaaid zakenman, de uitvindingen liet hij meestal aan anderen over. Hij claimde deze uitvindingen wel tijdens lezingen aan het British Horological Society! Beide heren gingen uit elkaar (1897) en Bowell stichtte zijn eigen bedrijf: The Silent Electric Clock Company, aan de Goswell Road 192 te Londen. Hier nam hij patent op deze klok onder nummer 9287.

Niet stil

De naam 'Stille elektrische klok' schijnt wat raadselachtig. De klok is helemaal niet stil! Maar hij werd vooral gebruikt als moederklok. De "slaven" (nevenuur-

werken) werkten met een draaiend anker en waren wel geluidloos, dit in tegenstelling tot de "slaven" van het Synchronome systeem, die elke 30 seconden een flinke tik gaven.

Het bedrijf had aanvankelijk wel commercieel succes, maar Bowell was niet zo'n sluwe

zakenman als Frank Hope-Jones. In 1919 leverde hij nog een geheel systeem aan de Argentijnse Spoorwegen. Maar in 1825 hield het bedrijf op te bestaan.

Bij de vroege klokken uit dit bedrijf staan op de gegoten grondplaat de letters G B van George Bowell. Latere klokken hadden deze letters niet, ze werden bij ande-

Afbeelding 2 - Silent Electric Clock.

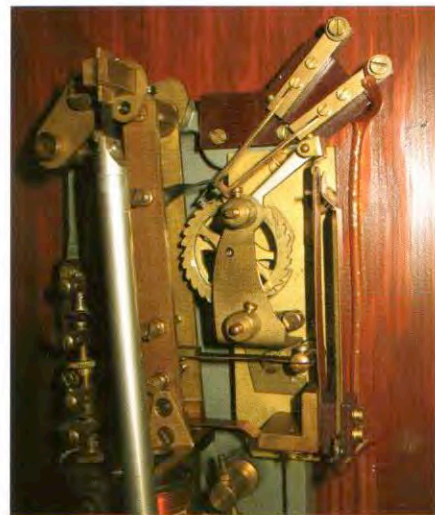
Afbeelding 3: GPO clock.

re bedrijven gemaakt.

De klok op afbeelding 3 is een tamelijk zeldzame. Hij werd alleen geleverd aan de British Telephone Company. De klok heeft geen wijzerplaat zoals de normale Silent Electric Clocks. Op de grondplaat zijn de letters G B niet aanwezig.

Functies

Toen ik de klok kocht waren niet alle functies mij duidelijk. De slinger drijft een dubbel telrad aan met een speciale vorm, en ook nog een secundaire Hipp Toggle. De slinger heeft een 1/2 seconde periode.

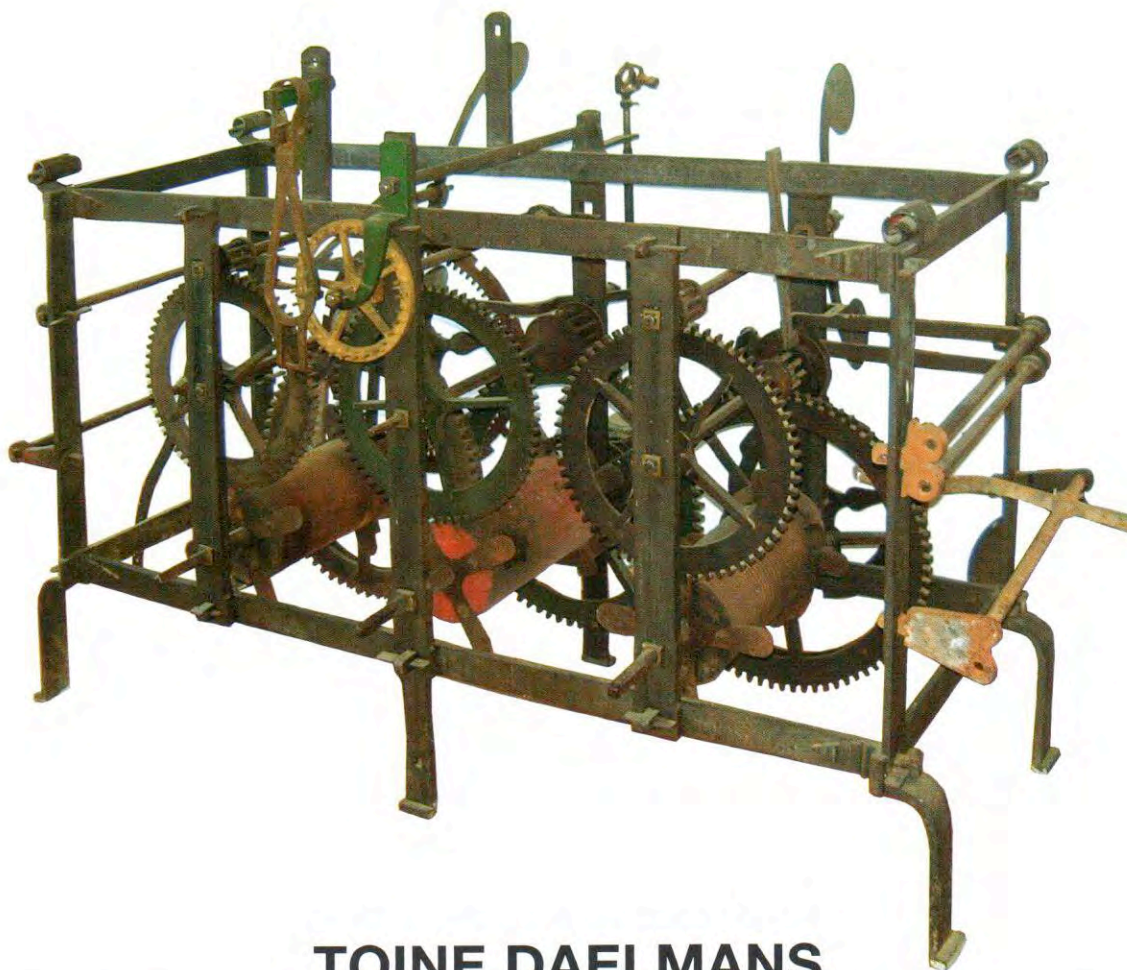

Afbeelding 4: Dubbel telrad met contacten

Hij geeft drie pulsen:

- 1 seconde
- elke 6e seconde
- 3 pulsen van 1 seconde gedurende 6 seconden (Tone Control).

Voor de laatste functie was mij niet duidelijk.

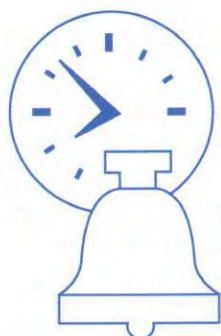

TOINE DAELMANS LUIDKLOKKEN & TORENUURWERKEN

Toine Daelmans
Wevestraat 30
5708 Helmond (Stiphout)
Telefoon: 0492-545577
email: info@daelmans.com

Ralf van Veghel
Stipdonk 16
5715 PC Lierop

**Reparatie, revisie, verkoop
en levering van luidklokken
en torenuurwerk-installaties**

Afbeelding 5. Contactlijst.

En nu het merkwaardige; tijdens het werken aan de klok in een koude werkplaats besloeg het raampje en er verschenen letters! Op het glas was een soort etsing ontstaan met de volgende woorden:

This clock controls call timing on the manual board. Please do not obstruct. Deze klok werd dus gebruikt in de telefooncentrales in Engelse graafschappen of stadjes, waar men toen nog werkte met telefonistes. Deze dames brachten de telefoonverbinding tot stand door stekkers in contacten te duwen! Een fraai tijdsbeeld uit het begin van de 20e eeuw!

Nu werden de functies duidelijk:

- a. 1 seconde puls voor het aandrijven van een seconde-slaaf.
- b. 6 seconde puls: dit was de telefoontik waarvoor men moest betalen.
- c. 3 pulsen van 1 seconde: het rinkelen van de telefoonbel!

Afbeelding 6: Slinger met transport klem.

De klok is voorzien van transportmogelijkheden zoals het blokkeren van de slinger en het opbergen van de slinger in de kast met behulp van een blok en een klem.

Staat

Toen ik de klok kocht was hij in slechte staat. Tijdens de restauratie heb ik de niet-originele bedrading (voor zover nog aanwezig) vervangen door gelakt koperdraad in oliekous. De messing strippen zijn zelf gemaakt volgens voorbeeld. De later aangebrachte condensatoren ter vonkenblussing zijn verwijderd. De contactpunten zijn vervangen door moderne punten met zilver/nikkel oppervlak.

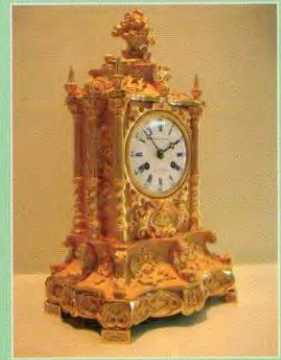
Verder is de klok geheel origineel, zelfs het sleuteltje draagt de stempeling GPO (General Post Office).

Later zijn dit soort klokken voor de GPO in tweede uitvoering gemaakt bij veel bedrijven, zoals Gent, Magneta (niet de Zwitserse), Synchronome en zelfs bij een stofzuigerfabriek Goblin.

Bronnen

Electrifying Time Charles K. Akerd C Eng MIEE
Collectible Clocks Allen Shenton
Electrische tijdaanwijzing Nederlands Goud-,
Zilver- en Klokkenmuseum
Clock No.46 IBM engineering dept

A.C. Lijs

Restaurator van
antieke klokken
Reparatie en restauratie
In- en verkoop

Rijksgediplomeerd klokkenmaker horloger
Meer dan 35 jaar ervaring in het
restaureren van antieke klokken

Vlaskruid 30, Zeewolde-Zuid
Tel. 036 - 522 15 08
Fax. 036 - 522 22 53
www.antique-clocks.nl
www.antique-horology.org/lijs

ANTIEKE KLOKKEN RESTAURATIE & VERKOOP

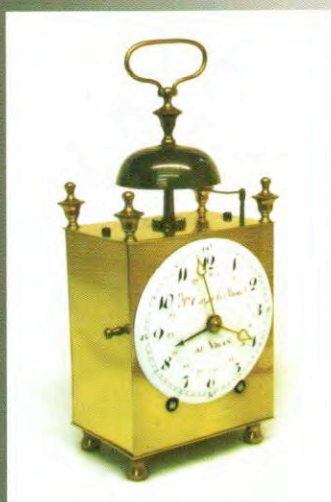
Nieuwstraat 15
4331 JK Middelburg
tel: 0118 633425
e-mail: albertdegoeij@hotmail.com

UURWERKMAKERIJ ALBERT DE GOEIJ

Peter Zwaanenburg

Antiquair & Uurwerkmaker

Capucine, ca. 1795,
centraal datum

Groenmarkt 36
3311BE Dordrecht
tel. 078 6141537

www.peterzwaanenburg.nl

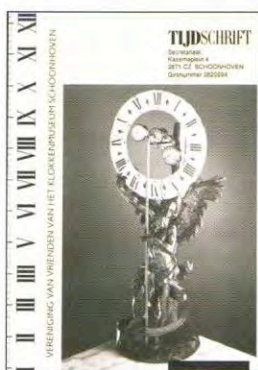
Openingstijden:
dinsdag t/m zaterdag
12.00 tot 17.30

Capucine, ca. 1825,
palissander met buxus

Museum- en Verenigingsnieuws

Victor Kersing redacteur TIJDschrift

1990 en 2009

de redactie op zich. Het was een bescheiden A5 publicatie van slechts 16 pagina's. In maart 1995 besloot het bestuur van de

Victor Kersing (1953) treedt m.i.v. het decembernummer aan als redacteur van TIJDschrift. Hij volgt Erik Glasius (1941) op die vooral i.v.m. zijn gezondheid zijn functie neerlegt. Menno Timmer blijft eindredacteur.

Victor Kersing is historicus. In die kwaliteit is hij in dienst van de gemeente Den Haag. Hij houdt zich o.a. bezig met het maken van de gespecialiseerde pagina's op de website van de gemeente. Ook is hij eindredacteur van het Jaarboek van de Historische Vereniging Die Haghe. In onze klokkenwereld is Victor actief als verzamelaar en restaurateur van voornamelijk elektrische uurwerken.

TIJDschrift verscheen in 1990 als het orgaan van de Vereniging van Vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven. Op verzoek van toenmalig voorzitter Jim Veeren nam Erik Glasius

toen opgerichte Federatie Klokkenvrienden om TIJDschrift samen te voegen met het blad Tijdmelding van de Vereniging van Vrienden van het klokkenmuseum Zaandam (later MNU). Het blad werd een A4 uitgave met in de loop der jaren een steeds grotere omvang. In de jaren na de eeuwwisseling werd een belangrijke bijdrage geleverd door Louis Plessen. Na diens overlijden kwam Menno Timmer de redactie versterken. Op zijn initiatief verschijnt het blad sinds 2009 in kleur. Dankzij de inzet van alle auteurs en de goede samenwerking tussen hen en de redactie is het kleine verenigingsorgaan uitgegroeid tot een volwassen magazine.

Alle kopij kan voortaan worden gestuurd naar:
vkering@ziggo.nl

KLOKKENVRIENDEN SMAT (KVS)

Dr A.H.M. Kayen

Vereniging van Vrienden van de Stichting Museum en Archief van Tijdmeeetkunde, zo luidt onze volledige nieuwe naam. Deze ligt statutair vast, maar is niet goed hanteerbaar. Een verkorte naam is praktisch; destijds is voor "Klokkenvrienden Schoonhoven" (KVS) gekozen. Dit roept gezien het aanstaand vertrek van de collectie uit Schoonhoven verwarring op. Besloten is om als verkorte naam te gebruiken: "Klokkenvrienden SMAT", met behoud van de afkorting KVS.

Bestuursmutaties

Na verkiezing van John Selders op de ledenvergadering in april is in onderling

overleg besloten dat hij de plaats in het bestuur niet zal innemen. Gelukkig vond het bestuur Martin van Iersel bereid de secretariaatswerkzaamheden op zich te nemen.

Erik Glasius is sinds vele jaren adviseur van ons Bestuur en afgevaardigde van KVS in het Federatiebestuur. Hij heeft helaas om gezondheidsredenen moeten besluiten zich terug te trekken. Wij verliezen een betrokken en kundig bestuurder en zijn hem meer dank verschuldigd dan wij hier tot uiting kunnen brengen.

Geslaagde ledenrondeleiding

Op 2 juni zijn circa veertig horlogeliefhebbers overgoten met alle kennis die de samenstellers van de tentoonstelling in huis hebben. Van Cees Peeters, John Beringen (*foto volgende pagina*) en John Selders kwamen bevlogen achtergrondverhalen. Mede door de wijn na afloop

kon het Zilvermuseum slechts met moeite voor sluitingstijd leeg worden opgeleverd.

Haast u

De horlogetentoonstelling "Tijd in de Hand" is in het Zilvermuseum nog t/m 30 september te bezichtigen. Op vertoon van de KVS lidmaatschapskaart 2012 is de toegang gratis; (niet-leden betalen de museumtoegangsprijs ad € 7.00).

Bestandscatalogus Horloges van Nederlandse uurwerkmakers 1600-1800

De catalogus (85 pag) met 290 kleurenillustraties van 90 horloges, bijna allemaal uit SMAT bezit, kan nog tot 1 dec 2012 uitsluitend door KVS leden met 40% korting voor slechts € 15 worden besteld via KVS penningmeester Harry van der Burgt, (harryvdb@upcmail.nl of 026 3234749)

Voor de agenda van nieuwsgierigen:

Presentatie van Peter Both op 13 oktober om 14.00 u in het Dorpshuis, Rijneland 7 in Odijk (www.dorpshuisodijk.nl/contact.html): **Wie waren de makers van de eerste comtoiseklokken van het Mayet-type?**

In een Zwitserse studie van circa 75 vroege gesigneerde en ongesigneerde comtoiseklokken heeft dr Georg von Holtey vastgesteld wat de specifieke technische uiterlijke kenmerken van deze klokken zijn. En wat waren die karakteristieke kenmerken van de verschillende klokkenmakers zoals Mayet, Cattin, Perrad, Iovfroy, Iannin, e.a. uit die tijd? Dit wordt toegelicht aan de hand van foto's van de klokken en hun verschillende details.

Peter Both heeft veel unieke informatie over vroege comtoises die tot nu toe nog niet is gepubliceerd. Aan de hand hiervan konden van sommige klokken de tot dusver onbekende makers worden geïdentificeerd.

Alle leden van bij de Federatie aangesloten Verenigingen zijn welkom!

Goede zaken

Overeenkomstig onze doelstellingen heeft onze Vriendenvereniging met uw hulp in het jaar 2012 de SMAT gesteund dan wel financiële hulp toegezegd. Zo is voor maximaal € 5000 geparticipeerd in een haalbaarheidsstudie om te komen tot

een "Nationaal Klokkenmuseum", is met € 2500 de uitgave van genoemde bestandscatalogus van horloges mede gefinancierd, is voor de horlogetentoonstelling een bijdrage tot maximaal € 2500 beschikbaar gesteld en is steun van € 3000 voor het verwerven van de verza-

Friese staartklok met speelwerk

TOEBOSCH

ANTIQUES

SPECIALISTS IN CLOCKS, MUSICALBOXES AND BAROMETERS

Inkoop/Verkoop

MARCEL TOEBOSCH

Nieuwe Spiegelstraat 38
1017 DG Amsterdam
Mob. +31 (0)653-211641
Tel. 020-716 97 26

www.toeboschantiques.com
info@toeboschantiques.com

meling exclusieve boeken en gereedschappen uit de nalatenschap van Aad Stevens toegezegd.

Nog meer goede zaken

De mist in de verhouding tussen de SMAT en het voormalige Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum is aan het optrekken. De Klokkenvrienden zijn daar blij mee; het bevordert sfeer en snelheid bij het ontvlechten van de collecties nu over de afwikkeling bij het onvermijdelijk vertrek van de klokken goed wordt samengewerkt. (zie ook SMAT Nieuws).

Minder leuk

Contributie 2012, dat moet echt!

Nogmaals maken wij sommigen van u met klem attent op de verschuldigde contributie voor 2012 ad € 25 (buitenland € 30).

Wilt u deze svp nu echt overmaken naar bankrekening **41.57.18.597** ten name van **"Klokkenvrienden"**?

Buitenland:

IBAN: NL 11 ABN A 041 57 18 597

BIC: ABNANL 2A

Is uw meest recente emailadres al bij KVS (info@klokkenvrienden.nl) bekend?

SMAT NIEUWS

B.M. Hordijk

SMAT/Zilvermuseum

Het proces van de ontvlechting verloopt onder leiding van Michiel van Hees en Gemke Jager naar tevredenheid van beide partijen en in goede harmonie. Dit mede dankzij de hulp van Arjenne Bouwknegt en de vrijwilligers bestaande uit de heren van de Horlogewerkgroep, Rob Klip en Ria en Kees Grimbergen. Wij zijn hen allen veel dank verschuldigd.

Schenking

Een particuliere verzamelaar heeft de SMAT zijn collectie antieke uurwerken (16 in totaal) o.a. bestaande uit tafelklokken, lantaarnklokken en een religieuze geschonken. Vier Japanse klokken zijn in bruikleen achtergebleven bij de schenker. Na beoordeling zijn zeven klokken in bruikleen opgenomen in de collectie van het MNU. De overige vijf klokken worden nog nader onderzocht. Het ligt in de bedoeling om in het volgende tijdschrift

De heer Nick Vanhoute.

meer gedetailleerd op de collectie in te gaan. Wij zijn de schenker en zijn echtgenote grote dank verschuldigd.

Met een horeca ondernemer zijn we in onderhandeling over de schenking van een bijzonder torenuurwerk gemaakt door Hendrik Ruempol, dat opgesteld staat in zijn uitspanning.

Dankzij de inspanningen van Loek Romeijn zijn wij in contact gekomen met de huidige eigenaar. Als de onderhandelingen over de schenking geconcretiseerd worden ligt het in de bedoeling, dat de Stichting tot behoud van het Torenuurwerk, dit torenuurwerk zal conserveren.

Collectie Aad Stevens

De omvangrijke collectie boeken, restauratierapporten en gereedschappen van de helaas overleden Aad Stevens zijn door de weduwe exclusief aan de SMAT te koop aangeboden. Aangezien het gaat om een historisch belangrijke collectie heeft het bestuur van de SMAT besloten fondsen te werven voor de aanschaf. Een eerste financiële bijdrage is toegezegd door de Klokkenvrienden SMAT (KVS). Verder zijn aanvragen voor financiële bijdragen ingediend bij de Stichting Boom-Time en de Stichting Klokkengeluiden. Het is de bedoeling deze collectie op te nemen in een later in te richten Kenniscentrum.

**STUDIEGROEP
OPENBARE
TIJDAANDUIDING (SOT)**

Brigitte de Pree en Walther Brouns

Bijeenkomst in Mechelen

De laatste bijeenkomst is gehouden in

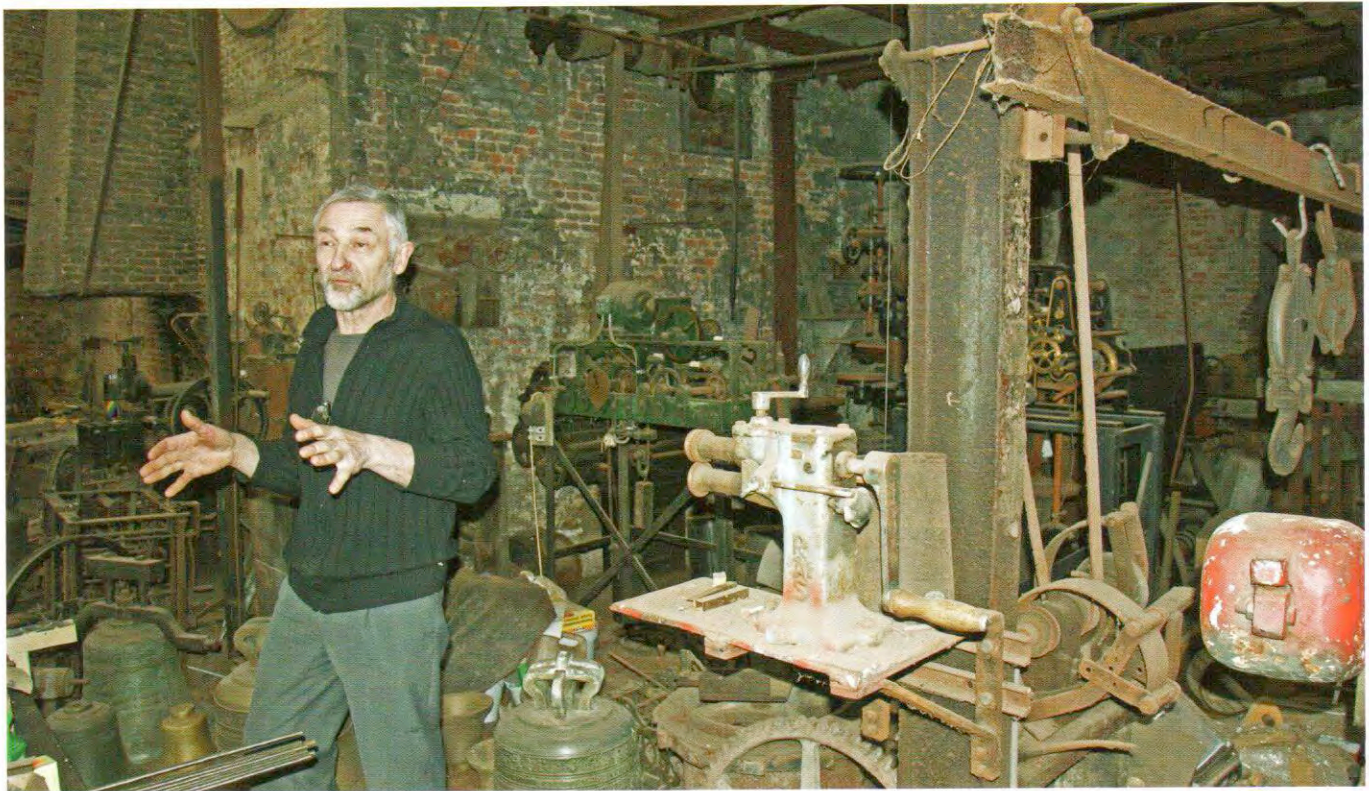
Mechelen op 7 januari 2012. We waren te gast bij de heren Nick Vanhoute in de Rombouts kathedraal, Paul van Rompay van het Uurwerkgezelschap België en Luc Michiels van Toren uurwerkfabriek Michiels Mechelen. Onze eerste bestemming was de Romboutskathedraal. Het uurwerk met speeltrommel van de Rombouts kathedraal is indrukwekkend,

Toren uurwerk in de Romboutskathedraal.

maar het is een uitdaging om het te willen zien: 510 trappen tot boven! De beloning was groots, want uurwerk en uitzicht maakten veel goed. De uitleg van Nick Vanhoute als torenwachter was van een uitstekend niveau en werd met het nodige enthousiasme gebracht. Diegenen, die niet al die trappen aankonden, werden door de heer Paul Rombouts op sleeptouw genomen en vernamen op een prettige Belgische wijze veel wetenswaardigheden over de stad Mechelen.

Na een typisch Belgisch middagmaal in de historische brouwerij, "het Anker",

De heer Luc Michiels in zijn historische werkplaats.

werden we ontvangen door Luc Michiels in zijn prachtig huis annex museale werkplaats. Het was met name deze 19e eeuwse werkplaats, die op velen een onuitwisbare indruk achter liet. Het leek of de uurwerkmakers zojuist deze werkplaats verlaten hadden en stoffer en blik hadden meegenomen. Heel authentiek!

Symposium in Lübeck-Travemünde

Door een groot aantal S.O.T.- leden werd van 19 tot 22 April 2012 dit symposium bezocht en actief aan deelgenomen.

Aan het jaarlijks **Internationaal Torenuurwerksymposium** namen 8 verschillende West-Europese landen deel met in totaal ruim 100 deelnemers.

Het Symposium werd georganiseerd door de Fachkreis Turmuhren. Deze vakgroep is onderdeel van de Deutsche Gesellschaft für Chronometrie (DGC). De heer en mevrouw Koch hadden ook dit jaar weer een mooi afwisselende reis georganiseerd vol informatie tijdens lezingen en met excursies aan torenuurwerken in diverse kerken, musea, een torenuurwerkrestaurateur en met bezoeken aan diverse restaurantjes.

Het programma zag er als volgt uit:

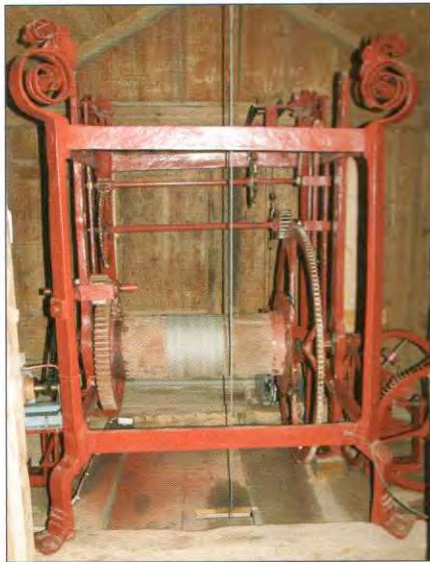
20e april vrijdag:

Sankt Marien astronomisch uurwerk

Wijzerplaat en apart uurwerk binnen de Sint Jacobuskerk.

Uurwerk in de toren van de Sint Jacobuskerk.

Astronomisch uurwerk in de Domkerk.

Onverwacht bezoek.

Astronomisch uurwerk in de Maria kerk.

Sankt Jakobi de Zeevaatkerk, met twee torenuurwerken

Dom in Lübeck bischopskerk met hoge toren, welke beeldbepalend is voor Lübeck

Sankt Annen Museum hier bevinden zich resten van het oude astronomische uurwerk van 1405 uit de Mariakerk.

21e april, zaterdag

Firma Otto-Buer luidklokken en uurwerktechniek in Neustadt. Deze onderneming met vele jaren ervaring is in Noord-Duitsland toonaangevend op gebied van tijdsregistratie, luidsysteemen en restauratie van torenuurwerken.

Heiligen-Geist-Hospital in 1286 gebouwd

Sankt Marien rondleiding in de toren met groot torenuurwerk en een astronomisch uurwerk in de kerk.

23e april, zondag:

Lezing door Thomas Muf over de restauratie van een torenuurwerk in Zwitserland.

Thomas Muf is een creatieve ondernemer en heeft in Zwitserland een behoorlijke naam opgebouwd als restaurateur van torenuurwerken. In zijn onderneming werken een 35 tal medewerkers.

Lezing door Bert Cremers (lid van de S.O.T.), over een belangrijke torenuurwerkbouwer in Nederland: Jan van Call, Nijmegen. Hierover heeft de heer Cremers reeds in het Tijdschrift gepubliceerd. Deze torenuurwerkbouwer was n.a.v. het astronomisch uurwerk in het stadhuis van Nijmegen, een project van de S.O.T., waar meerdere mensen bij betrokken waren.

Lezing door Ekkehard Koch BRD,

over de restauratie van een astronomisch uurwerk in Lübeck, waarbij de heer Koch betrokken was en nog steeds is als adviseur.

Dit is een korte impressie van een zeer geslaagde reis naar een onverwacht historisch zeer rijke regio, die veel overeenkomsten kent met onze provincie Friesland.

Voor een verslag kunt u ook meer lezen op de site van de DGC/FKT:

<http://www.f-k-turmuhren.de/> of op:

<http://www.torenuurwerken-sot.nl>

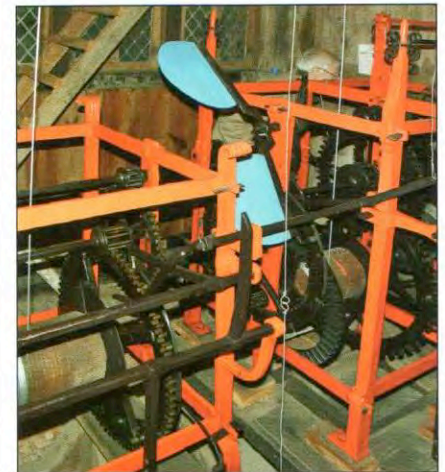
Mededelingen van de S.O.T.:

Voor de inventarisatie van Nederlandse smeedijzeren torenuurwerken blijven we zoeken. Mocht U een interessant uurwerk weten en willen (laten) documenteren, dan horen we dit graag.

Begin september gaat een delegatie van de SOT naar een bijeenkomst om een eventueel vervolg van het symposium afgelopen november in Amersfoort met de RCE voor te bereiden.

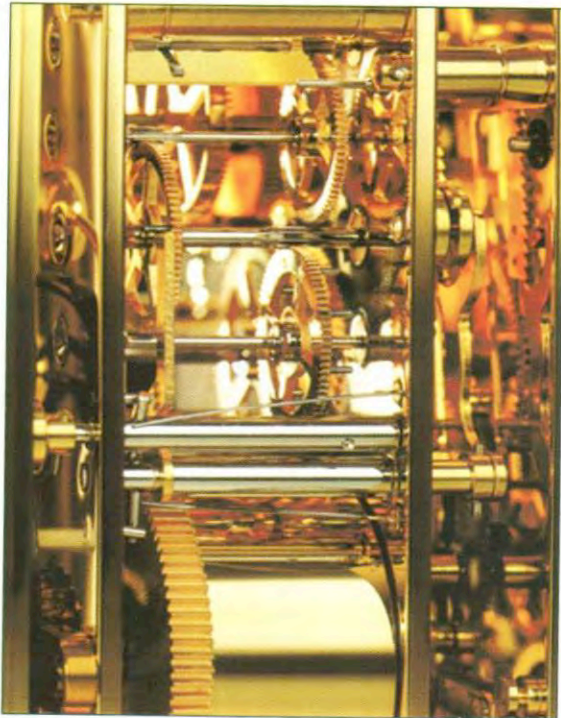
Door een werkgroep zal een begin worden gemaakt met een onderzoek naar de prille periode in de ontwikkeling van de openbare tijdaanduiding middels elektrische uurwerken.

De volgende bijeenkomst werd gehouden op 8 sept. a.s. in Noord Holland.

Uurwerk achter de astronomische wijzerplaat.

Aangeboden: Ambachtelijk handgeknoopt knobbelkoord voor uw antieke klok. Vlaskoord of hennepkoord in de kleur naturel of groen. Diameters van 4 tot 9 millimeter. M. Penso, tel. 055 - 576 84 26, bij voorkeur tussen 17.00 en 19.00 uur.

A. GAEMERS CHRONOMETRIE
Exclusieve uurwerktechnieken
sinds 1877

Specialist in het
 taxeren, leveren, repareren en restaureren
 van antieke en historische uurwerken.

Tevens een groot assortiment historische
 uurwerken en onderdelen van de bekende
 Zwitserse horlogemerken voorradig.

Bezoek onze website www.gaemers.nl
 voor meer informatie.

Bij koninklijke beschikking
 hofleverancier

openingstijden atelier donderdag en vrijdag van 12.00 tot 17.00 uur

Den Burghstraat 34

2275 TN Voorburg

telefoon: 070 3463868 fax: 070 3637982

e-mail: chronometrie@gaemers.nl

gecertificeerd register
 taxateur

Gude Antieke Klokken

Dutch wall/table clock Den Haag type verge escapement striking
 quarters and hours

J.J. van Leeuwarden (1648-1689) Haarlem Amsterdam. Famous
 watchmaker, who lived in Haarlem at de grote markt in "Gilded Box",
 which house was inhabited by Laurens Jansz Coster. In 1668 enrolled
 at St. Luke's Guild. In 1683 he settled in Amsterdam on the Singel.
 He made watches without cord or chain, and this was ahead of its time.
 The Frenchman Monconys Balthazar, who visited Leeuwarden in
 Haarlem, wrote about him JJ Leeuwarden, although Baptist, is the
 gentlest, wisest and courteous man I know.

Period: ca 1680

Sizes: H 36 cm, B 25 cm D 13 cm

Price: Price on request

Signature: Johannes van Leeuwarden

Gude Antique Clocks

Overtoom 150

1054 HP Amsterdam

The Netherlands

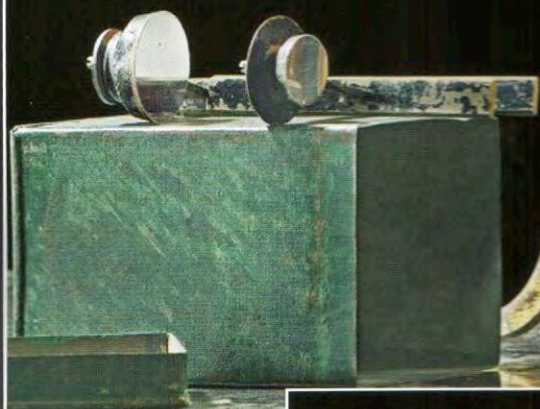
+31(0)20 6129742

lars@gude.nl

www.gudeantiqueclocks.com

Instrumenten in Museum Martena

Van 16 juni t/m 11 november vindt in het Martena Museum in Franeker de expositie 'Eisinga onder professoren. De schatkamer van de Friese natuurwetenschap' plaats. De tentoonstelling is het resultaat van een samenwerking van dit museum met het ook in Franeker gevestigde Koninklijke Eise Eisinga Planetarium. Er wordt ingegaan op een bijzondere periode in de natuurwetenschap waarin veel nieuwe instrumenten werden ontwikkeld. Veel van die instrumenten zijn nu te zien, de meeste voor het eerst. Zij zijn afkomstig uit privéverzamelingen, o.a. uit de Collectie Zuylenburgh.

Collectie Planetarium Zuylenburgh

**Voorgenomen verkoopexpositie
in Huis Swaenenvecht
te Oud Zuilen** wegens aankoop
belangrijke buitenlandse collectie

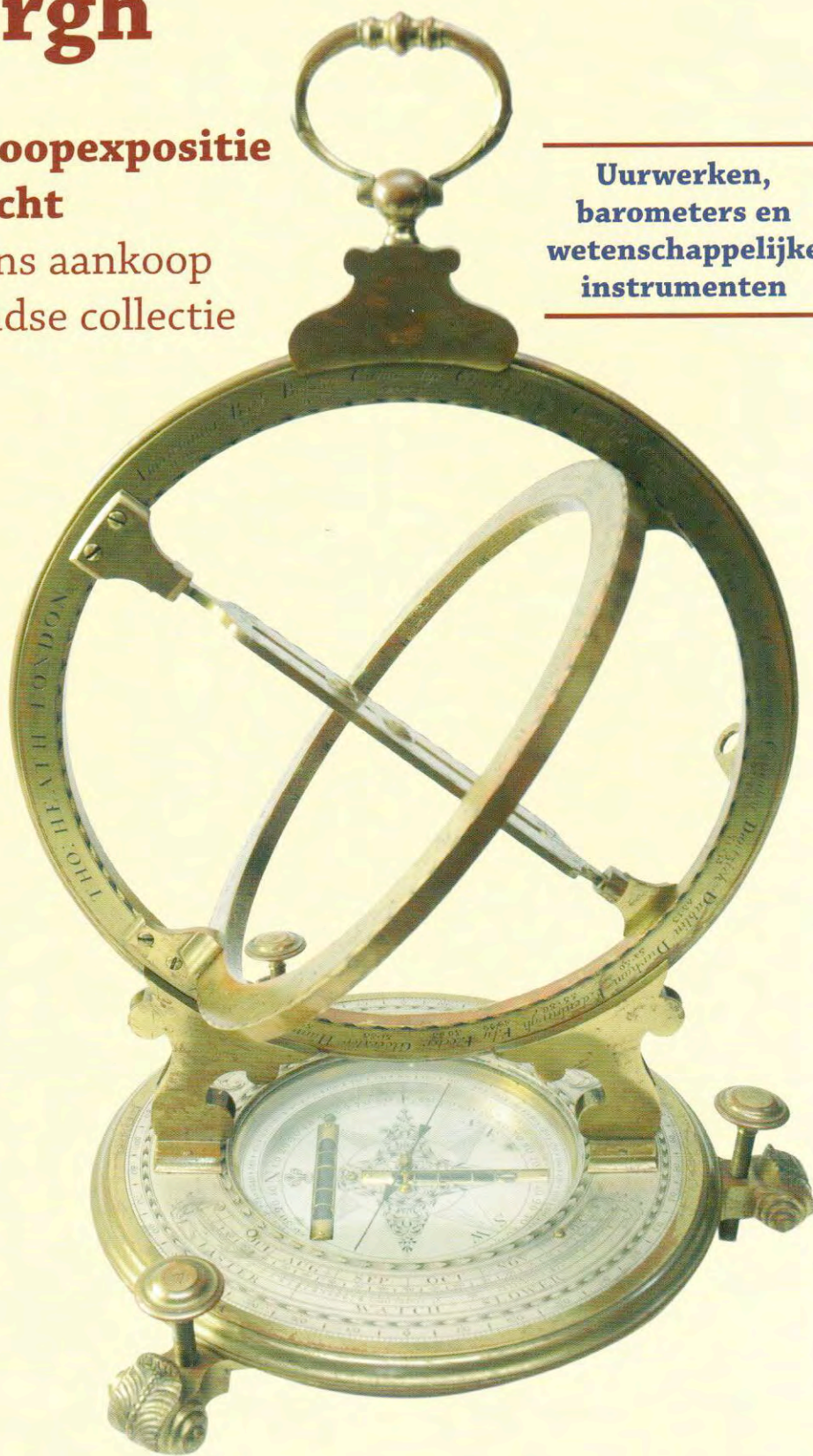

**Uurwerken,
barometers en
wetenschappelijke
instrumenten**

**English equinoctial ring-dial,
signed 'THO: HEATH LONDON',
c. 1730, brass and silvered brass.
Circular base with three
engraved scrolled feet, with
leveling screws, two market 'A'.**

Set into the base is a second plate with inset silver compass surrounded with double degree scale and two bubble levels. This plate may be rotated within the base, and has engraved on its silvered surface a degree scale in four quadrants and a table for equation of time. Mounted on this plate is a meridian ring engraved on one side with a degree scale in four quadrants and on the other with the latitudes of various places. Within this is an equinoctial engraved on the face and inner edge with a 24-hour scale and on the back with further latitudes of towns. The bridge is engraved with declinations scales within a formal stiff-oak leaf border. Engraved on the edge of the suspension ring mount, which is adjustable for latitude, is a vernier scale.

**Geïnteresseerden worden na ontvangst van mail, bert@degenaar.nu, met vermelding van
interesse, algemeen of gespecialiseerd geïnformeerd over de datum en preview.**

www.planetariumzuylenburgh.com